

ปลาเล็ก กิน ปลาใหญ่

ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ กิจทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

ที่ปรึกษา	อัมพร แก้วหนู, สุพัฒน์ จันทนา, รัชนก ชัยลังกา
กองบรรณาธิการ	นภาพร สุวรรณศักดิ์, สุนิสสา คามะนา สุวิมล มีแสง ,บุญญภัศ อ่องพะ
ผู้เขียน	นุจิรัตน์ ปิวคำ, ปรีศนา พรหมมา, สาวิตรี พูลสุขโข, บุญตา สืบประดิษฐ์
จัดพิมพ์	สถานบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) 912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กทม. 10240 โทร. 0 2378 8300 โทรสาร 0 2378 8321
แบบปก/รูปเล่ม	nin ideate
พิมพ์ที่	ห้างหุ้นส่วนสามัญ บลูมมิ่ง ศรีเอชัน 77/1 หมู่ 5 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200
พิมพ์ครั้งแรก	กันยายน 2562
จำนวน	600 เล่ม

คำนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของชาติและความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ที่ผ่านมารัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจมหภาคเป็นหลัก ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจระดับจุลภาคตั้งแต่ครัวเรือนขึ้นไปผูกขาดอยู่กับโครงสร้างเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศตกอยู่ในภาวะอ่อนแอ พังพา และแปรผันตามกระแสปัจจัยภายนอก อีกทั้งปัจจัยภายในโดยเฉพาะรัฐบาลเองยังขาดการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานล่างซึ่งเป็นฐานการผลิตขนาดใหญ่และเป็นฐานทุนสำคัญ ในการสร้างความสมดุลและพึ่งพาตนเอง อันจะเป็นภูมิคุ้มกันตนเองในอนาคต เหล่านี้เป็นปัจจัยที่หนุนให้ระบบเศรษฐกิจขาดความมั่นคง

หนังสือ “ปลาเล็กกินปลาใหญ่ ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน” เป็นการรวบรวมชุดองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในภาคเหนือ 5 ตำบลต้นแบบ ซึ่งเป็นบทเรียนการขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจชุมชนในระดับพื้นที่ ที่ชี้ให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนอันเป็นเสาเข็มของการพัฒนาประเทศจากฐานรากอย่างแท้จริง มีบทเรียนสำคัญๆสะท้อนให้เห็นปัญหา “หนี้สิน” ที่เกิดจากการพัฒนาตามกระแสเศรษฐกิจขนาดใหญ่ การเปลี่ยนวิถีคิด วิถีจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนใหม่ ที่หันกลับมาให้ความสำคัญกับทุนดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งทุนคน ทุนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรมและทุนที่เป็นเงินในรูปแบบกองทุนต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากมายในชุมชน นำมาพัฒนา ยก ระดับ ต่อยอดสู่การสร้างมูลค่าเพิ่ม ผ่านกระบวนการผลิต แปรรูป การบริการ และการตลาด โดยคนกลุ่มเล็กๆ หลายกลุ่มร่วมประกอบกิจกรรมอันหลากหลาย มิติ ใช้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนมา “ทำร่วมกัน” เชื่อมโยงกับทุนใหญ่ในรูปแบบ “หุ้นส่วนกัน” ซึ่งเป็นทิศทางที่จะนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจให้มีความมั่นคงแข็งแรงมากขึ้น คนกลุ่มเล็กๆ กิจกรรมกลุ่มเล็กๆ กลุ่มนี้เปรียบเสมือนปลาเล็กที่กำลังสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งแล้วหันกลับไปกินปลาใหญ่

ที่เป็นทุนกระแสหลัก นำไปสู่การจัดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างใหม่ เปลี่ยนจากผู้รับคำสั่งมาเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจกัน แปลงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ที่ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยเอา “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สู่หลักการสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการพัฒนาจากการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงอย่างเป็นรูปธรรม

คณะทำงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนภาคเหนือ

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

เรื่อง คล้าย แต่ไม่คล้ายที่บ้านโชคชัย
ตำบลสันติสุข อำเภอพาน
จังหวัดเชียงราย

06

ฟาร์มสเตย์ บ้านหนองหล่ม
การจัดการท่องเที่ยว
โดยชุมชนเพื่อชุมชน

24

ท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดลำพูน

48

วิถุุตชาวนาป่ามะคาบ
พลิกฟื้นโอกาสสร้างรายได้
กลุ่มเกษตรกรปลอดสารข้าวปลอดภัย

72

ก้าวอย่างในเส้นทางเศรษฐกิจชุมชนตำบลนาป่า
ตำบลนาป่า อำเภอเมือง
จังหวัดเพชรบูรณ์

94

เรื่องกล้วย แต่ไม่กล้วยที่บ้านโชคชัย

ตำบลสันติสุข อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

ที่ไหนๆ เขาก็ปลูกกล้วยกัน แปรรูปกล้วยกันทั้งกล้วยตาก กล้วยฉาบ แต่ด้วยความอยากรู้ อยากลองของพีศรี ปิยะวรรณ เศรษฐสุด ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลสันติสุข จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้กล้วยที่ปลูกกันทุกบ้าน ทุกหลังคาเรือนในบ้านโชคชัย ตำบลสันติสุข กลายเป็นนวัตกรรมใหม่ๆ “กล้วย” จึงเป็นเรื่องที่ไม่กล้วยๆ อีกต่อไป

ตำบลสันติสุข จัดตั้งขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2524 เป็นตำบลหนึ่งใน 15 ตำบลของอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย จำนวนประชากร รวมทั้งสิ้น 5,238 คน แยกเป็นชาย 2,515 คน แยกเป็นหญิง 2,723 คน มีจำนวนครัวเรือน 2,107 ครัวเรือน ประกอบด้วย

รวมประชากร	หญิง	ชาย	จำนวนครัวเรือน	ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่
1	บ้านดอยชัยมงคล	195	328	375	703
2	บ้านป่าหมื่น	114	181	224	405
3	บ้านไร่อ้อย	166	354	343	697
4	บ้านสันกอเหียง	184	347	376	723
5	บ้านสันกอดาล	159	293	276	569
6	บ้านเหมืองง่า	174	320	337	657
7	บ้านท่าต้นเกี๋ยง	184	344	381	725
8	บ้านโชคชัย	109	196	219	415
9	บ้านปากอ้อ	133	225	233	458
รวม		1,418	2,588	2,764	5,352

ข้อมูล : แผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของภาคประชาชนระดับจังหวัด กรกฎาคม 2558

อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพานไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 5 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลเจริญเมือง อ.พาน จ.เชียงราย
- ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลดอยงาม อ.พาน จ.เชียงราย
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลเมืองพานและตำบลสันกลาง อ.พาน จ.เชียงราย
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลแม่อ้อและตำบลสันมะเค็ด อ.พาน จ.เชียงราย

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ / 8
ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

ครอบคลุมพื้นที่ 19 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 11,865 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มน้ำ โดยมีแม่น้ำคาวไหลผ่านหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรในพื้นที่ตำบลสันติสุขและส่วนหนึ่งรับน้ำน้ำแม่คาวเข้าถึงไม่ถึงใช้ประโยชน์จากคลองชลประทานแม่ลาว แต่ปัญหาสำคัญแม้ว่าจะมีน้ำใช้หล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรเพียงพอบ้างในช่วงฤดูฝน แต่พบว่าดินในการเพาะปลูกพืชมีสภาพเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินเหนียว มีสีน้ำตาลปนเทาบางพื้นที่ดินมีความเป็นกรด ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการปลูกพืชของเกษตรกร แม้ว่าอาชีพหลัก ทำนาปีละ 2 ครั้งรองลงมาปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อย่างไรก็ตามจำเป็นที่จะต้องเลือกพืชที่เหมาะสมกับสภาพดินแต่ทางเลือกในการประกอบอาชีพให้หลากหลายขึ้นนั้นต้องมีการลงทุนเพื่อให้ผลผลิตที่ทำให้ชุมชนสามารถมีรายได้มั่นคง โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกพืชนอกฤดูกาล ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในภาวะหนี้สินจากการทำการเกษตรมาอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่ชุมชนมีต้นทุนความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งทรัพยากรบุคคลที่สามารถนำมาต่อยอด ขยายผล สร้างเป็นอาชีพให้กับชุมชนได้หลากหลาย แต่ยังขาดความรู้ เทคนิค วิธีการ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องร่วมกันขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย **“ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็งและสามารถจัดการตนเองได้”** ภายใต้ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาสภาพองค์กรชุมชน

เริ่มจากจุดเล็กค่อยๆ ขยายแนวคิดกับคนที่มิใช่

บ้านโชคชัย หมู่ที่ 8 ตำบลสันติสุข อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย หนึ่งใน 11 หมู่บ้านที่เริ่มคิด เริ่มทำรวมกลุ่มอาชีพเล็กๆ ขึ้นมาในหมู่บ้าน เช่นเดียวกับอีกหลายๆ หมู่บ้านในตำบลสันติสุขที่มีกลุ่มอาชีพภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบลสันติสุข 3 ปีตั้งแต่ พ.ศ. 2558 - พ.ศ. 2560 จำนวน 14 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มพรมเช็ดเท้า กลุ่มเย็บผ้าด้วยมือ กลุ่มทำไม้กวาด กลุ่มแปรรูปไม้ไผ่ กลุ่มเพาะเห็ดหลุม กลุ่มปักผ้าพื้นเมือง กลุ่มเกษตรพัฒนา กลุ่มข้าวกัลยา กลุ่มปลูกหมอน กลุ่มขนมไทย กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มจักรสานทางมะพร้าว

กลุ่มเล็กๆ ที่ว่า เริ่มจากแรงบันดาลใจของผู้หญิงคนหนึ่ง “พีศรี” ศิริกัลยา อุปันนัท ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลสันติสุข ที่ลุกขึ้นมาตั้งคำถามในใจตัวเองเมื่อเห็นผู้สูงอายุปั่นจักรยานข้ามถนนเพื่อที่จะไปตลาดอีกด้านหนึ่งของถนน ในขณะที่จักรยานคันนั้นมีกล้วยเต็มอยู่ในตะกร้าท้ายรถ กล้วยที่กำลังสุกงอม มีกล้วยดิบ กล้วยห้ามปนอยู่ แต่พบว่า ราคาขายนั้นถูกมากหากเทียบกับตลาดทั่วไปและบางวันมาพบกล้วยไม่ได้ขาย หอบหัวกล้วยกลับไปและไม่รู้ว่าจะวันพรุ่งนี้จะได้ขายหรือไม่ ความคิดครั้งนั้นจึงเกิดขึ้น “ทำอย่างไรให้คนในชุมชนมีอาชีพเป็นของตนเอง มีรายได้เสริม ลดภาระหนี้สินได้”

จึงเริ่มขยับกับกลุ่มคนที่มีใจมาร่วม จากจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2558 นำเอาต้นทุนซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีอยู่โดยทั่วไปในชุมชน เช่น ดอกอัญชัน มะกรูด มาทดลองแปรรูปเป็นแชมพูอัญชัน แชมพูมะกรูด โดยมีสมาชิกมาร่วมกันทำ สามารถขายเป็นรายได้ในปีแรกให้กับสมาชิกในกลุ่มได้ แต่ด้วยวัตถุดิบเริ่มหายากมากขึ้นไม่เพียงพอที่จะนำมาผลิตต่อเนื่องจำเป็นต้องหยุดไปพร้อมกับหาทางเลือกที่เป็นตัวใหม่ขึ้นมา

“กล้วย”

ทางเลือกใหม่ลองผิด ลองถูกยกระดับเป็นนวัตกรรม
ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ

“กล้วย” เป็นทางเลือกใหม่ที่ทางกลุ่มได้นำมาเป็นวัตถุดิบ
ในการแปรรูปให้เป็นกล้วยตาก เพราะเห็นว่า กล้วยเป็นวัตถุดิบ
ที่มีต้นทุนต่ำ หาง่ายในท้องถิ่นทุกหลังคาเรือนจะปลูกกล้วยเป็น

แนวรั้วบ้าน บางครอบครัวมีสวนกล้วย
เป็นของตัวเองในขณะเดียวกันมองหา
วัตถุดิบอื่นๆ มาทดลองการแปรรูป
เช่น ลำไยอบแห้ง ถัปปะรดกวนซึ่งผล
ไม้ทั้งสองชนิดถือว่าขึ้นชื่อในอำเภอพาน
ที่เกษตรกรนิยมปลูกมากกว่าในพื้นที่
ไม่แพงแม้ว่าจะขึ้น - ลงตามฤดูกาล
บางปีราคาสูงไม่สามารถทำได้ บางปี
ลูกเล็ก ที่สำคัญกระบวนการผลิตที่ยู่
ยากไม่สามารถเก็บรักษาได้นานในขณะ
ที่ผลผลิตเริ่มหายากขึ้น กล้วยจึงเป็นทาง
เลือก ที่สามารถนำไปแปรรูปที่หลากหลาย
หลายได้ ทางพีศรี ปิยะวรรณ เศวตสุด
ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลสันติสุข
จึงได้หารือกับกลุ่มพร้อมกับจัดตั้งเป็น
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกล้วยตากโชคชัย
ในปี พ.ศ. 2559

จากกล้วยตากธรรมดากลายเป็น “ไซรัป” และ “ไซเดอร์” ของดีโซคชัย

กล้วยตาก กล้วยฉาบ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่จะขยับก้าวให้เกิดการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ให้แปลกใหม่ ไม่เหมือนใคร ต่างไปจากผลิตภัณฑ์ทั่วไป คิดค้นหาสูตรที่ให้เป็นที่พอใจของตัวเอง ทดลองทำ ทดลองชิม แจกจ่ายให้สมาชิก คนรอบข้าง สมาชิกในหมู่บ้านไปชิมจนแน่ใจว่า “อร่อยจริง” พร้อมทั้งจะพัฒนาผลิตภัณฑ์ขึ้นมา ที่เรียกว่า “ไซรัป” และ “ไซเดอร์” โซคชัย

“ไซรัป” ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปมาจากผลไม้ ไซรัปผลไม้ คือผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากผลไม้ เป็นการถนอมอาหารโดยการใช้น้ำตาลความเข้มข้นสูงผสมกับน้ำผลไม้ เพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์น้ำผลไม้เข้มข้น ที่มีค่า water activity ต่ำ ซึ่งมีผลยับยั้งการเจริญของจุลินทรีย์ที่ทำให้เสื่อมเสีย ไซรัปผลไม้จึงสามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน ไซรัปผลไม้มีลักษณะเป็นของเหลว มีความหนืดสูง อาจมีลักษณะขุ่นหรือใส มีกลิ่นรสของผลไม้¹

“เริ่มแรกที่หัดทำกล้วยตาก ลองผัด ลองถูกมาตลอด แต่พบว่า ไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน จะพบว่าสีของกล้วยเปลี่ยนไป มีสีคล้ำ กล้วยตากที่ตกเกรด ขายช้า เกินกำหนดที่จะวางตลาดได้ นำมาหมักกับยีสต์ ตอนแรกคิดทำไวน์กล้วย เมื่อ

¹ที่มา : หนังสือเกษตรแปรรูป Food & Drink Thai Business ปีที่ 1 (3) ฉบับที่ 1 (37) ประจำวันที่ 15 กันยายน 2548 - 14 ตุลาคม 2548 หน้าที่ 107-110 http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/SciEd/Maliwan_C.pdf

ผ่านไประยะหนึ่งคิดว่า ใส่ปริมาณกล้วยมากเกินไป ในขณะที่กล้วยนั้นมียีสหวานอยู่แล้ว แต่พบว่า “เฮ้อแบบนี้ใช้เลย” มียีสหวานอร่อย เพียงแต่ว่ามีกลิ่นแอลกอฮอล์ เกรงจะมีผลทางกฎหมาย ทำอย่างไรที่จะเอาแอลกอฮอล์หาย จึงนำมาต้ม เพื่อให้กำจัดกลิ่นแอลกอฮอล์ออกไป นำมาใช้ปรุงอาหาร หรือผสมกับมะนาว น้ำแข็ง เป็น “ไซร์ปลกล้วย” แบบไม่เข้มข้น แต่หากนำไปเชื่อมจนเหนียวเข้มข้นแล้วสีและความเข้มข้น จะออกมาเหมือนน้ำผึ้ง” พี่ศรี ให้ข้อมูลเพิ่มเติม

ในขณะที่เดียวกันกล้วยที่รับซื้อจากชาวบ้านในพื้นที่มานั้นเริ่มสุก มีแผลช้ำ ไม่สามารถนำไปทำกล้วยตากได้ พี่ศรี ประธานกลุ่มวิสาหกิจฯ หรืออาจเรียกว่า นักคิดค้นสิ่งใหม่ๆ จากกล้วยตลอดเวลา

“นึกถึงน้ำหมักที่ทำโดยทั่วไป เห็นกล้วยที่สุกงอม มีแผลช้ำแล้วนั้นคงไม่สามารถนำไปทำกล้วยตากได้แน่ จึงนำมาแกะเปลือก ทดลองมาหมักกับน้ำตาลเข้มข้น ทิ้งไว้ 10 วันนำออกมาชิม ปรากฏว่า รสชาติกลมกล่อมอร่อยมาก ให้สมาชิกในกลุ่มทดลองชิม ให้อาจารย์เทคโนโลยีพานมาชิมบอกว่า “ดีแล้วอารมณ์ดี” มีประโยชน์ต่อร่างกายมาก ดีแล้วทำให้ร่างกายไม่แก่เร็ว จึงเรียกน้ำหมักชนิดนี้ว่า “ไซเดอร์กล้วย”

อย่างไรก็ตาม ไซเดอร์ โดยทั่วไป คือ น้ำส้มสายชูที่หมักจากวัตถุดิบที่เป็นน้ำผลไม้ด้วยเชื้อจุลินทรีย์หรือยีสต์ที่ทำหน้าที่สร้างกรดอะซิติกหรือกรดน้ำส้ม โดยกระบวนการผลิตจะเปลี่ยนน้ำตาลให้เป็นแอลกอฮอล์ก่อน แล้วจึงค่อยๆ เปลี่ยนแอลกอฮอล์ให้เป็นกรดอะซิติกอีกครั้งหนึ่ง ส่วนผลไม้ที่นิยมนำมาผลิตเป็นไซเดอร์จะต้องเป็นผลไม้ที่มีน้ำตาลค่อนข้างสูง เช่น แอปเปิ้ล เป็นต้น คุณสมบัติโดยทั่วไปของไซเดอร์ คือ มีความเป็นกรดสูงและมีรสเปรี้ยว โดยในไซเดอร์จะ

มีส่วนประกอบของกรดอะซิติกประมาณ 5% นอกจากนี้ ยังมีส่วนประกอบอื่นๆ ที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น โฟลแทสเซียม วิตามิน กรดอะมิโน เพ็คติน เป็นต้น แล้วยังมีคุณสมบัติในการเป็นยาปฏิชีวนะและยาฆ่าเชื้อ ที่ช่วยปกป้องร่างกายจากสิ่งอันตรายรอบตัว มีหลายงานวิจัยจากต่างประเทศที่พบว่า **ไซเดอร์หรือน้ำส้มสายชู** มีสรรพคุณในการป้องกันหรือรักษาโรคต่างๆ ได้ดังเช่น การวิจัยในปี 2006 ที่พบว่า ไซเดอร์สามารถช่วยลดคอเลสเตอรอลในเลือดของหนูทดลองได้ แต่ยังคงไม่พบว่าจะให้ผลเช่นเดียวกันเมื่อทดลองในคน ส่วนในด้านการลดความดันโลหิตสูงและประโยชน์ในการรักษาโรคหัวใจ พบว่าไซเดอร์ช่วยลดความดันโลหิตของหนูได้ และเมื่อทดลองในคนก็พบว่า ผู้ที่รับประทานน้ำสลัดที่มีน้ำมันและน้ำส้มสายชูผสมกันสัปดาห์ละ 5 - 6 ครั้ง มีอัตราการเกิดโรคหัวใจต่ำกว่าผู้ที่ไม่ได้รับประทาน อีกหนึ่งประโยชน์ที่เห็นได้ชัดก็คือประโยชน์ในด้านการลดความอ้วนหรือลดน้ำหนัก เนื่องจากการรับประทานไซเดอร์ก่อนอาหารจะช่วยให้อิ่มเร็ว ความอยากอาหารลดลง จึงส่งผลให้ทานอาหารได้น้อยลงตามไปด้วย²

---

²<https://www.สุขภาพน่ารู้.com/ไซเดอร์-กิน-ให้ถูก-ที่-ถูก-เวลา>

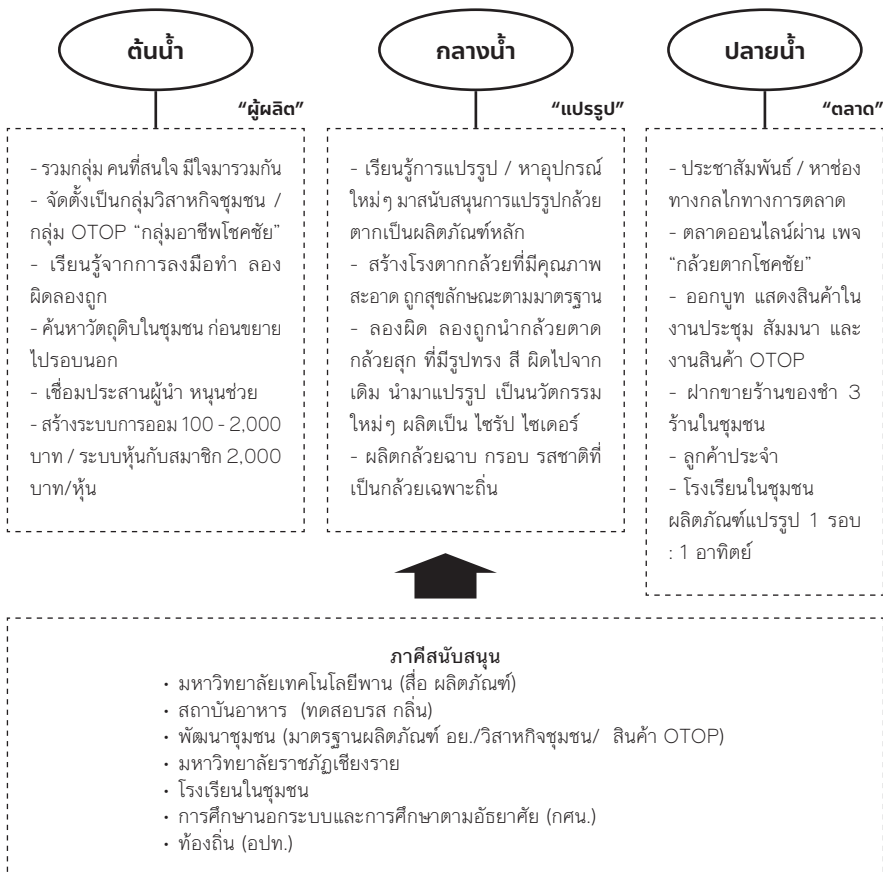
นั่นคือ ผลิตรักษ์ที่ผ่านการทดลอง
ซ้ำแล้วซ้ำอีก สมาชิกในกลุ่มช่วยกัน
ชิม จนแน่ใจว่า รสชาตินี้ได้ ใช้สำหรับ
ผลิตรักษ์ที่เกิดขึ้น ที่เรียกว่า “ไซร์ป
และไซเดอร์กล้วย” ที่เตรียมจะพัฒนา
เป็นผลิตรักษ์จำหน่ายต่อไป

การพัฒนาผลิตรักษ์ใหม่ๆ คิดค้น
และทดลองทำนั้น ได้ดำเนินการควบคู่
ไปกับการพัฒนาผลิตรักษ์กล้วยตากโซคซัยที่มีคุณภาพ แม้ว่าบาง
ช่วงเวลาจะพบกับปัญหาของกล้วยไม่สวยงามมากนัก โดยเฉพาะ
ช่วงเวลาที่แดดไม่สม่ำเสมอจึงไม่สามารถควบคุมคุณภาพของกล้วย
ได้ ประธานกลุ่มและสมาชิกไม่นิ่งเฉย หาวิธีการที่จะแก้ไขปัญหา โดย
การออกแบบอุปกรณ์การตากกล้วยแบบง่ายขึ้นมาใช้ในกลุ่มสมาชิก
หากสมาชิกคนไหนที่ใช้เครื่องตากกล้วยที่บ้านไม่เพียงพอ สามารถที่
จะนำกล้วยมาตากในโรงตากกลางของกลุ่มได้ สะดวกไม่ยุ่งยากและ
ทำให้กล้วยที่ออกมาเนื้อไม่แข็งกระด้างสีไม่ดำคล้ำ

*“กล้วยตากเป็นเรื่องง่าย แต่การลงมือทำจริงไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ
ต้องเอาใจใส่ ทั้งสุขอนามัย ความสะอาด ศึกษาหาความรู้ทั้งจากที่มี
โอกาสไปแลกเปลี่ยนกับกลุ่ม องค์กร เครือข่ายอื่นๆ และการเรียนรู้
จากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ตอนเริ่มต้นใช้ว่าจะทำเป็น สังเกต ทดลอง
ทำ และแบ่งๆ สมาชิกนำไปทดลอง สังเกตระยะเวลาการตาก การเก็บ
การเปลี่ยนสี เนื้อเป็นอย่างไร สีกล้วยเป็นอย่างไร คิดตลอดเวลา”*

กว่าจะมาถึงวันนี้ได้ กล้วยตากโชคชัย ที่มีรสชาติ สีและคุณภาพได้รับการยอมรับเป็นที่รู้จักมากขึ้นไม่ใช่เรื่องง่ายและกล้วยๆ สำหรับกลุ่ม “อาชีพโชคชัย” อีกต่อไป “กล้วยตาก” สานต่อเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่หลากหลายจากคุณค่าให้เป็นมูลค่ามากขึ้น

ปัจจุบัน “กลุ่มอาชีพโชคชัย” ได้รับการรับรองมาตรฐานจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และยกระดับเป็นสินค้า OTOP จังหวัดเชียงราย มีสมาชิกทั้งหมด 21 คน ประกอบไปด้วย ประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการ กลุ่ม เหนรัญญิก ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการกลุ่มให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นน้ำ (การผลิต) กลางน้ำ (การแปรรูป) จนถึงปลายน้ำ (การตลาด)

ผลที่เกิดขึ้นก่อรูปเป็นผลิตภัณฑ์ตัวตนในกลุ่มเล็ก สร้างอาชีพเสริม ลดรายจ่ายในครอบครัวบ้านโชคชัย

จากความคิดเล็กๆ เริ่มพูด เริ่มคุย เริ่มชักชวนคนนั้น คนนี้มาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เห็น ทดลองซ้ำๆ จนเปลี่ยนจากสิ่งที่คิดว่าทำแล้วเป็นผลิตภัณฑ์ที่ขายได้แต่ไม่สุด ทำแล้วต้องพบปัญหาแต่ปัญหานั้นมาซึ่งปัญญาก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ไม่คาดคิดว่าจะยกระดับจากกล้วยธรรมดาๆ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่ามากขึ้น

ผลผลิตที่มากกว่าผลิตภัณฑ์ นั่นคือ

1) ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ให้คนในชุมชนมีอาชีพที่เป็นรายได้เสริมเป็นของตนเองจากงานที่สมาชิกส่วนใหญ่ทำประจำอยู่แล้ว บางส่วนนำไปทดแทนรายจ่ายที่เป็นภาระหนี้สินได้แม้ว่าจะไม่มากนัก แต่สามารถลดรายจ่ายในชีวิตประจำวันได้

2) การรวมกลุ่มเล็กๆ สมาชิก 21 คนสามารถที่จะบริหารจัดการได้ง่าย เข้าใจกัน ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมปฏิบัติการได้ ทำให้กลุ่มมีความสามัคคีช่วยเหลือกันในกลุ่ม โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สมาชิกมีความจำเป็นในการใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

ประธานกลุ่มกล่าวว่า “สมาชิกที่เข้าร่วมจะมีระบบให้ถือหุ้่นๆ ละ 2,000 บาทส่วนใหญ่เริ่มต้นมาพร้อมกันเคลียร์ปีละ 1 ครั้งช่วงเดือนธันวาคม และผลิตภัณฑ์มีราคาตั้งให้สมาชิกเป็นกำไรที่ได้ไป (ทำมากได้มาก ทำน้อยได้น้อย) และการตั้งราคาเป็นความพึงพอใจทั้งผู้ซื้อ(ประธานกลุ่ม) และผู้ขาย(สมาชิกกลุ่ม) โดยมีประธานเป็นกลไกกลางทำหน้าที่ในการนำไปส่งตลาด 1 รอบต่อหนึ่งอาทิตย์”

3) สร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้ผลิตและผู้บริโภค กล้วยที่มาจากวัตถุดิบในท้องถิ่นไม่ใช่สารเคมี ส่วนใหญ่ปลูกเป็นแนวรั้วและปลูกในบริเวณบ้าน

4) ได้รับการยอมรับและที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเมื่อเอ่ยถึง “กล้วยตากโชคชัย”

ปัจจัยสำคัญ สิ่งที่ค้นพบ กลัวยไม่ใช่เรื่องกล้วยๆ อีกต่อไป

กว่าจะมาถึงวันนี้ เรียนรู้ลองผิด ลองถูกมานับครั้งไม่ถ้วน ด้วยความเชื่อและความอยากรู้ของผู้นำ ประธานกลุ่มอาชีพโชคชัย พีศรี ปิยะวรรณ เศวตสูต ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลสันติสุข ทำให้สมาชิกหลายคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า “เจ้าของสูตรไม่หวงวิชาการ ให้ชิม คนชิมบอกว่า อร่อย นี่แหละใช่ๆ จุดเป้าหมายจึงก้าวไปทางเดียวกัน เป็นลักษณะผู้นำไหวพริบดี พลิกแพลงประยุกต์ได้ สิ่งนี้ทำให้เกิดรายได้ ครอบคลุมมีกินมีใช้” รวมทั้งการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งเริ่มต้นมาด้วยกัน เรียนรู้ร่วมกัน มีความเชื่อมั่นว่าจะสร้างรายได้ที่ดีได้ มีตลาดรองรับ ทำให้เห็นและเป็นจริงได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า ลองผิด ลองถูก อยากรู้ อยากลอง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบผลิตซ้ำและเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการผลิตสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาแบบไม่คาดคิดว่าจะได้ผลิตภัณฑ์ที่สร้างมูลค่าขึ้นมาได้

นอกจากนี้ยังมีลูกหลาน เยาวชนในหมู่บ้าน แม้ว่าจะมีงานประจำทำ แต่อาศัยช่วงเวลาว่างมาทำกล้วยฉาบ กล้วยตากกับกลุ่ม บางคนยังได้นำเอาวิชาความรู้จากการเข้าไปทำงานในบริษัท โรงงาน มาประยุกต์ปรับใช้กับการทำงานของกลุ่มไม่ว่าจะเป็นเอกสารที่ยื่นขอจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจ การยื่นขอรับรองมาตรฐาน หรือแม้กระทั่งการทำให้กรรมวิธีการผลิต การแปรรูปให้เป็นไปในลักษณะที่ถูกต้อง และเอาตัวเองเป็นผู้ทดลองผลิตภัณฑ์ชิมแล้วให้รู้ว่าผลเป็นอย่างไรโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ถูกทดลองแล้วเชื่อว่า สามารถสร้างมูลค่าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไซเดอร์ และไซรัป ที่จะป็นรายได้ของกลุ่มสมาชิกต่อไปในอนาคต

ที่สำคัญความเป็นพี่เป็นน้อง เครือญาติในหมู่บ้านเดียวกันความเข้าใจร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน ที่จะทำให้คนในชุมชนมีอาชีพมั่นคง ลดภาระหนี้สินได้ แม้ว่าจะเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่ริเริ่มก่อรูปขึ้นมา แต่พร้อมที่จะขยายผลเชื่อมโยงให้เกิดสมาชิกเข้ามารวมมากขึ้น หากกลุ่มมีความเข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่ดี มีรูปแบบผลิตภัณฑ์หลากหลาย มีทุนสนับสนุนที่มากพอ

กล้วยที่เป็นเส้นใย ส่งต่อการใช้ประโยชน์ได้มากกว่า “กล้วย”

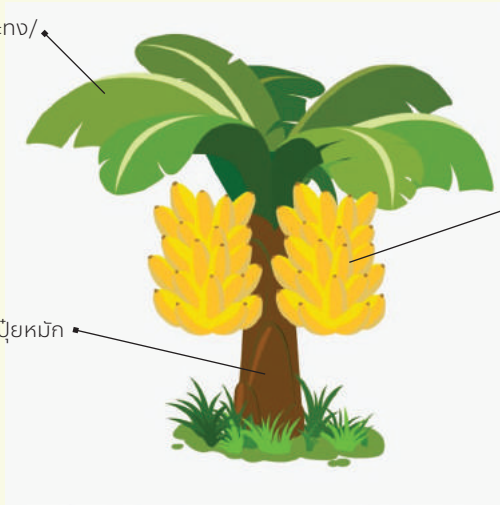
จากการวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เห็นเส้นใยของกล้วย ที่เป็นมากกว่า “กล้วย” กลุ่มอาชีพโซคซัยวางแผนพัฒนาสู่ผู้ประกอบการชุมชน จากการนำส่วนหนึ่งของกล้วยมาใช้ประโยชน์ผลิตเป็นกล้วยตากเท่านั้น แต่กล้วยตั้งแต่รากถึงใบทุกส่วนมีประโยชน์ มีสรรพคุณทางอาหารและยารักษาโรคซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป

“สวนกล้วย” บ้านโซคซัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะขยับจากผลไปสู่รากถึงใบ ตามลักษณะเฉพาะถิ่น

สวนกล้วย โซคซัย

ใบกล้วย

เย็บบายศรี/กระถาง/
ห่อแหมม

กาบกล้วย

กระเป๋าสาน, กำปุยหมัก

กล้วยดิบ

กำบวม, ผงกล้วย,
แกง, ข้าวเหนียว
กล้วย, ต้มกล้วย, FD

กล้วยห่าม

กล้วยเบรคแตก,
กล้วยจาบ(แบบแผ่น,
แบบเส้น), กล้วยปิ้ง

กล้วยสุก

กล้วยตาก, กล้วย
หมัก กล้วยบวชชี,
กล้วยกวน นำมาผลิต
ซ้ำเป็นไซเดอร์และ
โซลปกล้วย

ที่มาภาพ: https://th.pngtree.com/freepng/hand-drawn-cartoon-tree-material_4061148.html

แนวทาง ก้าวขยับต่ออีก 5 ปีที่อยากเห็น

ความพยายาม “ลองผิด ลองถูก” เป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้กลุ่มวางแผน และแนวทางที่จะขยับต่อให้บรรลุเป้าหมายอีก 5 ปีข้างหน้าไม่ว่าจะเป็น การยก ระดับกลุ่มให้เกิดการรับรองมาตรฐานที่เรียกว่า “PGS” พัฒนากลุ่มให้มี “สวน กล้ายเฉพาะถิ่น” ลดต้นทุนวัตถุดิบ และมีวัตถุดิบที่จะนำมาแปรรูปได้อย่างต่อ เนื่อง ลดต้นทุนในการขนส่ง มีระบบในการคัดกรองคุณภาพกล้วยที่จะนำมา แปรรูป ขนาดของกล้วย ลักษณะของกล้วยที่มีความพอดีสามารถนำมาแปรรูป หลากหลาย พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ตั้งแต่ต้นจนถึงเรือนยอดกล้วย พัฒนาอาชีพเสริมที่เป็นทางเลือกใหม่ๆ ลดภาระหนี้สิน สร้างอาชีพที่มั่นคง เช่น การสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครัวเรือน ส่งเสริมสมาชิกปรับเปลี่ยน การผลิตข้าวให้เป็น “ข้าวอินทรีย์”

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ / 22
ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

ดังนั้น “กล้วย” อาจจะเป็นเรื่องกล้วยๆ สำหรับหลายท่าน หลายกลุ่มที่ได้มีความพยายามแปรรู้ออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย แต่ประเด็น “กล้วยตากบ้านโชคชัย” เป็นกล้วยนำโชคที่มาพร้อมกับความตั้งใจของประธานกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มที่อยาก รู้ อยากเห็น ทดลองทำ ลองผิด ลองถูก จนกระทั่งพบผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ๆ เป็นของตัวเอง จากนั้นไปจึงเป็นโจทย์ท้าทายที่กลุ่มอาชีพโชคชัย หรือกลุ่มกล้วยตากบ้านโชคชัยจะเดินหน้าต่อทำให้สินค้าเป็นที่รู้จัก ขยายผล ขยายสมาชิก ขยายความรู้เชื่อมโยงยกระดับไปในเรื่องอื่นๆ เช่น ข้าวอินทรีย์ เกษตรพอเพียง และเชื่อมโยงกับกลุ่มต่างๆ ในตำบลสันติสุข มาเรียนรู้ร่วมให้เกิดกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดภาระหนี้สิน ผู้สูงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดี นำไปสู่สิ่งที่คุณคนฝันและอยากเห็นร่วมกัน

“
เกษตรก้าวหน้า
การค้าสดใส
คนมีการศึกษาและวินัย
ใส่ใจวัฒนธรรมท้องถิ่น
ทุกชีวิตกินดีอยู่ดี
”

ฟาร์มสเตย์ บ้านหนองหล่ม

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน

“เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน
ครูบาคำ พระเกจิอาจารย์ของ
หมู่บ้านที่เลื่องลือ..ไหว้สา เจ้า
พ่อคำปวน แม่ทัพของพระยาถื่น
ก่านที่ปกป้องรักษาชุมชน เดินชม
ป่าต้นน้ำลำผืนธรรมชาติพบกับ
ต้นตะเคียนยักษ์อายุกว่า 100 ปี
และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์พันปี

ผ่อนคลายความเมื่อยล้าด้วยศาสตร์การนวดไทยสປາຍะ..สປາປลา
ธรรมชาติ..เดินชมป่าต้นน้ำ เสร็จแล้วท่านจะได้ผ่อนคลายด้วยการ
นวดไทยสປາຍะข้างลำธาร ฟังเสียงน้ำตก เสียงนกร้อง..ท่ามกลาง
ธรรมชาติให้การพักผ่อนทั้งผ่อนคลายทั้งร่างกายและจิตใจ ให้คุณได้
จิตซาสมุนไพร่อันหอมกลิ่น ชื่นชมบรรยากาศธรรมชาติอย่างมีความ
สุข ชมบรรยากาศธรรมชาติและเที่ยวอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง ชม
นกยูงแบบใกล้ชิด ชมน้ำตกธารสวรรค์ภูนางที่สวยงามมีน้ำตลอดปี..

เดินเขาชมถ้ำหลวงบางมด นั่งดูพระอาทิตย์ตกยามเย็นจนลับเหลี่ยม
ชมวิว 360 องศา พร้อมทานอาหารเย็นแบบ organic ด้วยเมนู
พื้นบ้าน อาทิเช่น..น้ำพริกน้ำปู น้ำพริกหนุ่มผักนี้ น้ำพริกอ่อนผัก
สด ต้มส้มไก่บ้านยอดมะขาม ปลานิลหนึ่งเผาเกลือ ผลไม้ของหวาน
ตามฤดูกาล ...”

นี่เป็นคำเชิญชวนให้เราได้ไปท่องเที่ยว ณ ฟาร์มสเตย์ บ้าน
หนองหล่ม ตั้งอยู่ที่หมู่ 8 ตำบลหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัด
พะเยา ที่จัดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชน ฟังคำเชิญชวนข้างต้นแล้ว
หลายคนคงจะอยากไปทันทีเลยทีเดียว ...

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ / 28
ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

ก่อนจะเป็นฟาร์มสเตย์บ้านหนองหล่ม

บ้านหนองหล่ม มีชื่อมาจาก “หนองหล่ม” ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่พบในหมู่บ้านแห่งนี้ มีลักษณะเป็นน้ำออกกรู และน้ำผุดจากผิวดิน จึงทำให้บริเวณนี้มีน้ำตลอดทั้งปี ไม่เคยแห้งขอด เป็นแหล่งน้ำใช้ที่สำคัญของคนในตำบลหนองหล่ม ทั้งการบริโภคและการทำการเกษตร ด้วยสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร และยังมีแหล่งน้ำเพียงพอ อาชีพหลักของคนที่นี่จึงทำการเกษตรนั่นเอง “บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดี เพราะมีน้ำทำอุตสาหกรรม ชุมชนจึงมีผลผลิตตลอดทั้งปี ทั้งลำไย ข้าว ข้าวโพด” พ่อบุญตัน มงคล หนึ่งในคณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านหนองหล่มเล่าให้ฟังในวงพูดคุยเล็กๆ ที่เฮือนกาแพ ร้านเล็กๆ ของชุมชนซึ่งเป็นจุดหนึ่งที่ทำเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามา การท่องเที่ยวจึงเป็นเพียงอาชีพเสริม สร้างรายได้เสริมให้กับคนที่นี่เท่านั้น แต่ที่ผ่านมาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหนองหล่มเป็นมากกว่ารายได้เสริมหรือการสร้างเศรษฐกิจชุมชน ?

“เมื่อมีการท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาดูแลบ้านตัวเองให้สะอาดมากขึ้น เมื่อก่อนนี้ปล่อยกรงรัง ตอนนี้ตื่นตัว หน้าบ้านนำมอ มีทั้งสวนผักสวนครัวรั้วกินได้ เป็นการพัฒนาไปในตัว ถ้าเราไม่มีของดีเชิญชวนยังไงเขาก็ไม่มา เพราะฉะนั้นเราจะต้องปรับตัวเอง ถ้าคนในชุมชนตื่นตัวทุกอย่างจะพัฒนาขึ้นเอง” พ่อครูบุญเรือง วรรณพัฒน ที่ปรึกษาชมรมผู้สูงอายุตำบลหนองหล่ม อดีตข้าราชการครูเกษียณ และเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้มองเป้าหมายลึกๆ ที่ผู้นำในชุมชนบ้านหนองหล่มมองเห็นประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมากกว่าเงินหรือรายได้เสริมที่จะได้มาเท่านั้น นอกจากนั้น พ่อครูบุญเรืองยังกล่าวว่า “ต้องการให้คนหนองหล่มดูแลรักษา และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติที่ปู่ย่าตายายของเราสร้างไว้ให้ และต้องการให้คนหนองหล่มรักธรรมชาติ เพราะหมู่บ้านอยู่ติดกับป่า อีกอันหนึ่งคือหัวใจของการท่องเที่ยว คือ เมื่อคนมาร่วมกัน มาทำกิจกรรมร่วมกัน จะเกิดความผูกพัน เกิดความรักความหวงแหนสิ่งที่มีอยู่ อยากให้เขาปกป้อง ปกป้องรักษา สืบให้ลูกหลานต่อไป”

นอกจากแนวคิดดังกล่าวแล้ว
คนในชุมชนยังมองเห็นต้นทุนทาง
ธรรมชาติและทางปัญญาของบ้าน
หนองหล่มที่พร้อมและสามารถ
จัดการท่องเที่ยวได้ “หมู่บ้านของ
เรามีธรรมชาติสวยงาม อยากให้
คนต่างบ้านต่างเมืองได้มาพบเห็น
หนองหล่มมีธรรมชาติให้นักท่อง
เที่ยวได้ชมหลายที่ อย่างเช่น บริเวณ
หนองหล่ม ดงหอย เป็นน้ำออกกรุ มีน้ำ
ตลอดทั้งปี นอกจากนั้นยังมีลักษณะ
เป็นบ่อน้ำทิพย์ และยังมีพิเศษ
อีกคือ เมื่อปรบมือดังๆ น้ำในหนอง
นี้จะฟุดขึ้นตามเสียงจิ้งหะของ
มือ” พ่อครูบุญเยี่ยม วรรณพัฒน์
“ต้องการให้บ้านหนองหล่มเป็นที่
รู้จักของคนภายนอก อยากให้เขา
มาเห็นของดีของคนหนองหล่ม ที่
เกิดจากธรรมชาติ” พ่อบุญตัน มงคล
“ต้องการให้คนภายนอกได้เข้ามาสัก
การะและขอพรจากเจ้าพ่อคำปวน
เจ้าพ่อจะช่วยทำให้โรคภัยไข้เจ็บที่
เป็นอยู่หายไป และขอเรื่องอื่นๆ ที่
ต้องการขอบบานศาลกล่าวก็ได้”
ป่าเมี่ยง กลุ่มเกษตรผสมผสาน

ชาวหนองหล่มได้นิยามการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นหมายถึง การที่ชาวบ้านได้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรม มีแหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีกลุ่มเย็บกระเป๋า กลุ่มทำสมุนไพร การทำเกษตรผสมผสาน มีสปาปลา มีศูนย์การเรียนรู้ แล้วพานักท่องเที่ยวจากภายนอกมาเที่ยว ไปเรียนรู้จุดต่างๆ การท่องเที่ยวยังเป็นตัวเชื่อมโยงกลุ่มอาชีพ และกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มคนพิการ กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน ให้แต่ละคนมีบทบาทและทำกิจกรรมร่วมกัน เชื่อมแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และเรื่องราวต่างๆ ในชุมชน โดยการพานักท่องเที่ยวไปเรียนรู้ โดยเป้าหมายสูงสุดของการทำท่องเที่ยวคือ ต้องการให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคี หวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิด และทรัพยากรในชุมชนตนเอง

ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชาวหนองหล่มจึงเป็นอะไรที่มากกว่าการสร้างเศรษฐกิจชุมชนหรือการสร้างรายได้ เพราะการท่องเที่ยวจะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยให้คนหนองหล่มตื่นตัวลุกขึ้นมาดูแลจัดการบ้านของตนเอง พัฒนาศักยภาพตนเอง และรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้นนั่นเอง

แผนที่ท่องเที่ยวบ้านหนองหล่ม
 ตำบลหนองหล่ม อำเภอศกศกาศ์ จังหวัดพะเยา 56120
Ban Nong Lom Tourist Map
 Nong Lom, Dok Kham Tai, Phayao 56120

แผนที่ท่องเที่ยว / Tourist Map

◆ 1. โรงเรียนหนองหล่ม Ban Nong Lom School	◆ 10. ศาลเจ้าพ่อคำป่วน Chao Phra Khom Phuan Shrine
◆ 2. วัดศรีล้อม Wat Sri Lom	◆ 11. สัมตติยบัณฑิต Santitayabhandit
◆ 3. บ้านโบราณ 100 ปี 100 Year Old House	◆ 12. น้ำตอง Naak (One Hour Springs of Water)
◆ 4. บ้านไร่ ไชยสิทธิ์ Yai Sri Sak (Sriyongthit)	◆ 13. ม่อนน้ำปิง (น้ำตก) Thongphak (Waterfall)
◆ 5. กวนคำ โอบสมชัย Kuan Khua Obosamsai	◆ 14. ลานอนุชอย โอบสมชัย Ban Lom Anuchoi Obosamsai
◆ 6. กลุ่มเขื่อนกระเปาะผางฮือ Kham Phang Khuan Khua	◆ 15. กลุ่มกำน้ำพริก Chak Phang Khua
◆ 7. ฟาร์ม ไอบสมชัย Chai Sak Obosamsai	◆ 16. ฟาร์มปศุสัตว์ Kham Phang Khua
◆ 8. อุโมงค์น้ำ ไอบสมชัย Kham Phang Khua	◆ 17. กลุ่มพระหินโป่งดอกสารพิน Kham Phang Khua
◆ 9. ศาลเจ้าพ่อคำป่วน Chao Phra Khom Phuan Shrine	◆ 18. สวนกล้วยไม้เมืองอโยธยา Kham Phang Khua

ก้าวแรก..

เทศบาลตำบลหนองหล่มได้เข้าร่วมเครือข่ายตำบลสุขภาวะในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ(สสส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 - 2558 ในการจัดทำโครงการ **ท้องเที่ยวโดยชุมชน** โดยมีบ้านที่เข้าร่วมทำโฮมสเตย์ จำนวน 60 หลังคาเรือน ปัจจุบันโฮมสเตย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานจากสถาบันโฮมสเตย์ไทยมีจำนวน 10 หลังคาเรือน กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองหล่มจึงได้เริ่มพัฒนาต่อยอดในปี พ.ศ. 2559 และทำกันอย่างจริงจัง มีการทำการตลาดเชิงรุกด้วยแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภายใต้ concept **หนองหล่มสปา - ฟาร์มสเตย์**

จากการเริ่มต้นดังกล่าว บ้านหนองหล่ม หมู่ที่ 8 จึงได้จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเกษตรอินทรีย์วิถีชนเผ่า และได้จัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวของชุมชนขึ้นมาเพื่อเป็นคณะทำงานในด้านการท่องเที่ยว จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนทำงานในด้านการท่องเที่ยว พัฒนายกระดับคุณภาพสินค้าชุมชน และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเตรียมความพร้อมในการรับนักท่องเที่ยวที่

จะเข้ามาเที่ยวชุมชน โดยการทำงานที่ผ่านมานั้นได้รับการสนับสนุนจากเทศบาล ตำบลหนองหล่มในการเชื่อมประสานงานกับหน่วยงานภายนอก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนให้ความรู้เรื่องการทำแผนชุมชน มหาวิทยาลัยพะเยาที่มาให้ความรู้เรื่องการท่องเที่ยว และล่าสุดมีโครงการนวัตกรรมวิถีภายใต้การดูแลของพัฒนาชุมชนอำเภอดอกคำใต้ ได้มาช่วยพัฒนาระดับสินค้าของชุมชน 10 ชนิด คือ กระเป๋ายើบมือ การแปรรูปสมุนไพร ข้าวอินทรีย์ จักสาน น้ำพริก กลัวยทอดกรอบ ผักปลอดสารพิษ เพาะเห็ด ตัดตุง 12 ราศี(แบบกระดาษ) และทอผ้า นอกจากนี้ทางชุมชนบ้านหนองหล่มร่วมกับชุมชนอื่นๆ ในตำบลหนองหล่ม ยังได้พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไว้เป็น 9 ฐานการเรียนรู้ด้วยกันคือ

1. ฐานสักการะครูบาคำ ที่วัดศรีล้อม ครูบาคำ เกจิอาจารย์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธา หรือ พระครูญาณวุฒิคุณ หรือ ครูบาคำ ไชยวุฒิโท เดิมนี้เป็นครูโรงเรียนวัดหนองหล่ม ต่อมาเป็นได้บรรพชาและเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีล้อมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2480
2. ฐานดงหอนองหล่ม สักการะเจ้าพ่อคำปวง ชมบ่อน้ำทิพย์ ชมป่าชุมชน ชมทุ่งนา ชมต้นตะเคียนยักษ์ ตบมือน้ำพุต สป่าปลาตอด (จัดกิจกรรมได้กว่าครึ่งวัน) หรือเรียกชื่อเป็นทางการว่า สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ
3. ฐานผาชื่อดัง ฟาร์มออร์กานิค ฟานักท่องเที่ยวไปชมสวนผักออร์กานิค และเที่ยวถ้ำ
4. ฐานหมู่บ้านวิถีชนเผ่าม้ง บ้านปางม่วง ไปชมวิถีชีวิต การแต่งกาย และบ้านแบบดั้งเดิม สามารถไปเที่ยวช่วงประเพณีปีใหม่ม้ง เล่นยิงหน้าไม้ เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของชาวม้ง ฯลฯ
5. ฐานเกษตรอินทรีย์ มีการปลูกพืชผักอินทรีย์ ผักสวนครัว โรงเพาะเห็ด การทำนา และการเลี้ยงวัว
6. ฐานโรงเรียนผู้สูงอายุ เรียนรู้และทำกิจกรรมกับชมรมผู้สูงอายุนองหล่มซึ่งเป็นกลุ่มต้นแบบของผู้สูงอายุที่ทำงานจิตอาสาเพื่อชุมชน เช่น การสวดมนต์ การออกกำลังกาย เป็นต้น

7. ฐานแปรรูปสมุนไพร นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้การทำยาสมุนไพร เช่น ยาหม่อง ลูกประคบ ยาแก้ปวด น้ำมันหอมระเหย เป็นต้น
8. ฐานการทอผ้า เป็นเครื่องทอผ้าแบบกี่เอว เป็นการทอแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นในภาคเหนือ ส่วนใหญ่จะทอผ้าถุงและผ้าขาวม้า
9. ฐานกระเป๋ายี่เป็ดมือ เป็นการรวมกลุ่มของแม่บ้านเย็บกระเป๋ายี่เป็ดในรูปแบบต่าง ๆ มีหลายรูปแบบ

ในด้านบ้านพักมีความพร้อมรับนักท่องเที่ยวในการพักค้างคืนมีจำนวน 5 หลังคา คือ 1)บ้านอารมณ์ดี 2)บ้านน้ำใส 3)บ้านสายลมจอย 4)บ้านฟ้าใส และ 5)บ้านแม่กาบคำ ส่วนโปรแกรมการท่องเที่ยวทางคณะกรรมการได้ร่วมกันจัดทำขึ้น มีโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

วันที่ 1 คณะเดินทางมาถึงชุมชนวันแรกช่วงบ่าย

Welcome Drinks น้ำสมุนไพรท้องถิ่นหอมเย็นชื่นใจเสิร์ฟพร้อมขนมถิ่นไทย พร้อมกับ Welcome Thai Northern Dance ต้อนรับคณะด้วยการฟ้อนเล็บอันสวยงามของภาคเหนือ

จุดที่ 1 นำชมνάตถกถาวรวรรค์

จุดที่ 2 นำท่านชมหมู่บ้านวิถีชนเผ่าม้ง ในจุดนี้จะมี 4 ฐานกิจกรรมเพื่อสัมผัสวิถีชนเผ่า คือ

- (1) ฐานโม้ข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์แบบโบราณ
- (2) ฐานปักผ้าแบบโบราณ
- (3) ฐานตำข้าวแบบโบราณ
- (4) ฐานตีมีแบบโบราณ

หรือทำกิจกรรมกีฬาแบบโบราณของชนเผ่าเพื่อความสนุกสนาน และท้าทาย มีกิจกรรมให้เลือก 3 ฐาน ดังนี้

- (1) ฐานแข่งล้อเลื่อนไม้ “พอมูลาม้ง”
- (2) ฐานแข่งตีลูกดิ่ง
- (3) ฐานแข่งยิงหน้าไม้โบราณ

หลังจากนั้นพาไปจุดชมพระอาทิตย์ยามเย็นลับทิวเขาในมุมที่สวยงามที่สุดของหมู่บ้าน จากนั้นชมสาธิตการทำอาหารแบบดั้งเดิมของชนเผ่าม้ง และรับประทานอาหารเย็นพร้อมชมการแสดงชนเผ่าที่ต้อนรับผู้มาเยือน การเป่าแคนม้ง การเต้นแบบม้ง ปิดท้ายวันนี้ด้วยการเข้าพักโฮมสเตย์

วันที่ 2 เช้าตรู่ บ่นจักรยานชมวิถีชีวิตยามเช้าของชาวหนองหล่ม ตามจุดต่างๆ ของชุมชน ดังนี้

จุดที่ 1 บ่นไปคูตลาดยามเช้า

จุดที่ 2 บ่นไปคูทุ่งนา และวิถีของชุมชนโดยรอบ

จากนั้นรับประทานอาหารเช้ายังที่กลางท้องทุ่งนาด้วยเมนูอาหารพื้นเมือง เมื่อทานเสร็จแล้ว ให้ปั่นกลับที่พัก แล้วพักผ่อนตามอัธยาศัยพอสมควร จะเริ่มกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยใช้รถอีแต๊กพานักเที่ยวไปชมและทำกิจกรรมยังสถานที่ท่องเที่ยวของตำบลหนองหล่ม ดังนี้

จุดที่ 1 สักการะพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของตำบล “พ่อครูบาค่า” ณ วัดศรีล้อม

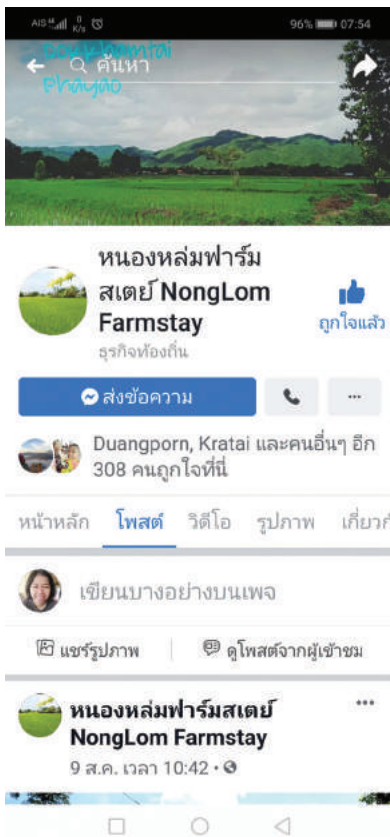
จุดที่ 2 ชม “ป่าต้นน้ำชุมชน ดงหอย หนองหล่ม” เป็นป่าต้นน้ำในชุมชนมีพื้นที่ 38 ไร่ เป็นป่าดงดิบมีต้นไม้ขนาดใหญ่ และชมปลาจำนวนมาก

จุดที่ 3 นวดไทยลับปลายะ ทำให้นักท่องเที่ยวผ่อนคลายทั้งร่างกายและจิตใจ

จุดที่ 4 ทำลูกประคบสมุนไพร มีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้

รับประทานอาหารกลางวัน ที่เฮือนกาแพ ด้วยอาหารพื้นบ้านหลายๆ อย่างด้วยกัน เช่น ส้มตำพื้นเมือง ข้าวก้นจั้น เป็นอันจบทริป ส่งลาคณะเดินทาง

การดำเนินงานมีการใช้การสื่อในรูปแบบต่างๆ อาทิเช่น แผ่นพับโปแกรม การท่องเที่ยวโดยนำไปวางแจกในที่ต่างๆ และนำไปแจกเมื่อไปบูทงานอีเว้นท์ จัดทำคลิปวิดีโอลง You tube และ Facebook ออกบูทงานต่างทั้งใน จังหวัดพะเยา จังหวัดเชียงใหม่ และที่กรุงเทพฯ นอกจากนั้นยังมีการทำหน้าที่เพจ (ในFacebook) ชื่อว่า หนองหล่มฟาร์มสเตย์ NongLom Farmstay เพื่อ สื่อสารเรื่องราวต่างๆ ในชุมชน เสนอสถานที่ท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน และเป็นช่องทางติดต่อพูดคุยกับนักท่องเที่ยวที่สนใจมาเยือนชุมชน แห่งนี้ มีการนำเสนอทั้งเนื้อหา ภาพถ่าย และที่เป็นวีดิทัศน์ ด้วยกลยุทธ์ด้านการสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบและมีความทันสมัย เข้าถึงคนทุกกลุ่มวัย ทำให้วันนี้คนภายนอกรู้จักฟาร์มสเตย์บ้านหนองหล่มมากยิ่งขึ้น

ก้าวแรกก็เปลี่ยนแปลง

การจัดการท่องเที่ยวบ้านหนองหล่มนั้นทำตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 ครั้งเมื่อทำโครงการตำบลสุขภาวะ แต่ได้ทำอย่างเป็นระบบเมื่อปี พ.ศ. 2559 โดยมีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวที่ชัดเจน เมื่อปี 2560 วางบทบาทและมีผู้รับผิดชอบดูแลชัดเจน เช่น คุณจรรยา วรรณพัฒน์ ทำหน้าที่ประสานงาน เรื่องการจัดโปรแกรมทัวร์ แม่ครูสุภา วรรณพัฒน์ ให้ความรู้เรื่องการทำยาสมุนไพร การทำชมรมผู้สูงอายุ พ่อบุญตัน มงคล ทำที่พักโฮมสเตย์ เป็นต้น มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น บริเวณดงหอยหนองหล่ม ให้เป็นสวนเฉลิมพระเกียรติ มีพัฒนาหน้าบ้านหน้ามอ ปลูกดอกไม้ ปลูกผักสวนครัวหน้าบ้าน เพื่อให้ชุมชนสะอาดมากขึ้น เป็นที่ประทับใจของผู้ที่มาเยือน

ผลจากการทำงานเพียง 3 ปี การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านหนองหล่มนั้น ทำให้เกิดการกระจายรายได้สู่คนในชุมชน ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนหน้าบ้านก็สวยงาม มีทั้งดอกไม้ ผักสวนครัว บ้านเรือนสะอาด เพราะคนในชุมชนขยันจัดเก็บมากขึ้นเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

ส่วนสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีระบบการจัดเก็บขยะ ทั้งลดการใช้ คัดแยก ช่วยกันจัดเก็บขยะ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุจะช่วยกันเก็บทุกเช้าวันอาทิตย์ ทำเพื่อเป็นแบบอย่าง นอกจากนั้นการจัดการท่องเที่ยวบ้านหนองหล่มยังมีผลต่อการจัดการทรัพยากรในชุมชนอีกด้วย “เมื่อก่อนมีคนกลุ่มหนึ่งที่ทำลายป่าตอนนี้ไม่มีแล้ว” พ่อบุญตัน มงคล “เพราะชุมชนช่วยกัน

ดูแลรักษาป่าเพื่อให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ จะทำให้มีคนมาเที่ยวชุมชนมากขึ้น ถ้าไม่มีป่า สิ่งแวดล้อมไม่ดีก็ไม่มีใครมาเที่ยว” พ่อครูบุญเยี่ยม วรรณพัฒน์

นอกจากนั้นสิ่งสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บ้านหนองหล่มได้เกิดขึ้นคือ เกิดความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน จะทำให้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน ให้ความร่วมมือช่วยทำงาน มีคนทุกวัยมาช่วย “คนที่ทำเรื่องการท่องเที่ยวสุขภาพดีขึ้น การทำท่องเที่ยวช่วยให้มีการพูดคุยกันมากขึ้น ยิ้มแย้มแจ่มใสต้อนรับนักท่องเที่ยว ทำให้ไม่เครียดโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ คนที่มาทำอะไรได้หัวเราะ ร้องรำทำเพลงด้วยกัน” พ่อครูบุญเยี่ยม วรรณพัฒน์ นอกจากนี้ทำให้รู้จักผู้คนภายนอก

มากขึ้น ได้แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็น “ตอนนี้ผมมีเพื่อนทั่วประเทศ มีเครือข่ายมากขึ้น ที่อาจจะเปิดตลาดให้กับสินค้าชุมชน จะสามารถขายได้ทั่วประเทศ เช่น ลำไยสมุนไพร ข้าวอินทรีย์” อ้ายพัฒนา วรรณพัฒน์ หนึ่งในคณะกรรมการการท่องเที่ยว

ต้นทุนในหมู่บ้านดี มีทรัพยากรธรรมชาติที่ได้เปรียบกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ มีทั้งป่า แม่น้ำ น้ำผุด มีถ้ำ หน้าผา มีนกยูง ฯลฯ เป็นต้นทุนทางธรรมชาติที่ทำให้บ้านหนองหล่มมีความพร้อมเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมี ครูบาคำ แห่งวัดศรีล้อม และมีเจ้าพ่อคำปวน ที่ดึงหนองหล่ม เป็นที่สักการะของคนในชุมชน และคนภายนอก มีคำล่ำลือถึงปาฏิหาริย์ต่างๆ ที่ช่วยเหลือผู้คนให้รอดปลอดภัยจากภัยต่างๆ นานา นอกจากนี้บ้านหนองหล่มยังมีแหล่งเรียนรู้อีกมากมาย เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การทำสมุนไพร ลูกประคบ การทอผ้า การทำกระเป่าเย็บมือ จึงเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้คนภายนอกต้องการมาเที่ยว ณ ที่แห่งนี้

กลุ่มผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุตำบลหนองหล่มก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ชมรมนี้มีผู้สืบทอดเรื่อยๆ จนถึงยุคของพ่อครูบุญเรือง วรรณพัฒน์ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหล่ม เป็นผู้สูงอายุ

ที่เป็นข้าราชการบำนาญ ซึ่งมีทั้งระบบการทำงานและบาร์มีทำให้คนมารวมมือกันได้ จนทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง ก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องให้กับผู้สูงอายุ ทั้งการสวดมนต์ การออกกำลังกาย การเก็บขยะ หรือการทำอาชีพเสริมรายได้ จากความเข้มแข็งของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนบ้านหนองหล่มจึงทำให้เกิดกลุ่มต่างๆ ตามมาอีกมากมาย ทั้งกลุ่มทอผ้า กลุ่มยาพื้นเมือง กลุ่มเย็บกระเป่า รวมทั้งกลุ่มการทำท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้สูงอายุเหล่านี้ก็เป็นผู้อยู่เบื้องหลังของการก่อตั้งก่อตัวก่อรูปร่างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ทั้งให้คำปรึกษา ร่วมลงมือทำ และการเชื่อมร้อยกลุ่มต่างๆ ในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและการหนุนเสริมกันและกัน

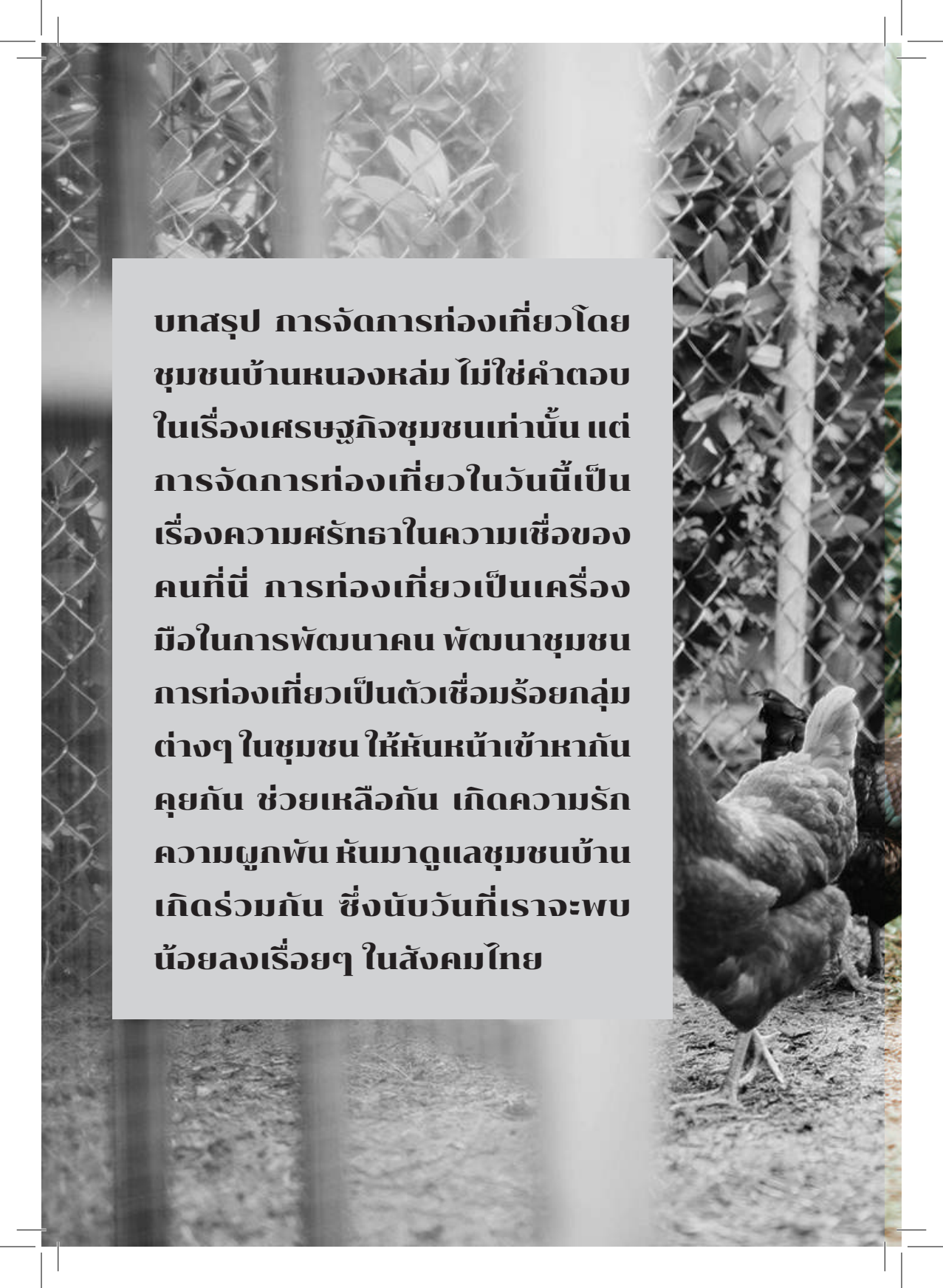
สื่อ ช่วยโฆษณา เพราะสื่อที่หลากหลาย และทันสมัย ทำให้เข้าถึงกลุ่มคนทุกเพศทุกวัย บ้านหนองหล่มจึงเป็นที่รู้จักแก่คนภายนอกมากยิ่งขึ้น

ส่วนปัญหาอุปสรรค พบเพียงเรื่องเดียว คือ ขาดงบประมาณในการพัฒนาทุกคนทำงาน และการพัฒนาสินค้าของกลุ่ม ที่ผ่านมาชาวบ้านต้องใช้ทุนของตนเองในการทำงาน อย่างเช่นกลุ่มทอผ้า ต้องออกเงินลงทุนเพื่อไปซื้อฝ้าย ซึ่งงบประมาณจากโครงการนวัตกรรมวิถีสันับสนุนเพียงอุปกรณ์ในการทอผ้า ไม่ได้ช่วยการจัดซื้อฝ้ายที่ใช้ในการทอ สมาชิกกลุ่มจะต้องลงทุนกันเอง

ก้าวต่อไป

“พร้อมไม่พร้อม ?” คำถามที่โยนเข้าไปถามคณะกรรมการการท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านหนองหล่ม ถึงความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยวในชุมชน ทุกคนตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า **พร้อม 100% !!** ถึงแม้ว่าวันนี้ การท่องเที่ยวไม่ได้เป็นรายได้หลัก เป็นเพียงรายได้เสริมเท่านั้น การท่องเที่ยว จึงยังช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนไม่ได้ เพราะสร้างรายได้ให้กับชาว หนองหล่มไม่มาก แต่คณะกรรมการการท่องเที่ยวนั้นก็มองว่า การท่องเที่ยว เป็นการสร้างรายได้ในระยะยาว และเป็นประโยชน์ในด้านอื่นๆ มากกว่าดังที่ กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นเพื่อให้การท่องเที่ยวเกิดการพัฒนามากขึ้น มีรายได้มากขึ้นจากการท่องเที่ยว ลดภาวะหนี้สินของคนในชุมชนได้ และช่วยพัฒนา เศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้น ตัวแทนที่มาให้ข้อมูลในวันนี้ซึ่งมีทั้งที่ปรึกษากลุ่ม และคณะกรรมการการท่องเที่ยว จึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ในชุมชนหลายแนวทางด้วยกันดังนี้

- 1) เติมความรู้ และพัฒนาคนในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง การทำงานท่องเที่ยว และมีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว
- 2) ต้องพัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพ จะต้องพัฒนากลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน ให้พัฒนาสินค้าของกลุ่มตนเองมากขึ้น
- 3) ต้องสื่อสารให้มากขึ้น สื่อสารในวงกว้าง ให้คนภายนอกรู้จักบ้าน หนองหล่ม และมาเที่ยวมากขึ้นทั้งในไทยและต่างประเทศ
- 4) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้สะอาดและสวยงาม
- 5) พัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้น่าอยู่มากขึ้น
- 6) ชาวบ้านจะต้องมีอัธยาศัยมากขึ้น ยิ้มแย้มแจ่มใส
- 7) สร้างคนรุ่นใหม่มาสานต่อ ในการดำเนินงานบริหารการท่องเที่ยว
- 8) สร้างกลุ่มเยาวชน และฝึกมัคคุเทศก์น้อย ช่วยในการนำเที่ยว

**บทสรุป การจัดการท่องเที่ยวโดย
ชุมชนบ้านหนองหล่ม ไม่ใช่คำตอบ
ในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนเท่านั้น แต่
การจัดการท่องเที่ยวในวันนี้เป็น
เรื่องความศรัทธาในความเชื่อของ
คนที่นี่ การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ
ในการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน
การท่องเที่ยวเป็นตัวเชื่อมร้อยกลุ่ม
ต่างๆ ในชุมชน ให้หันหน้าเข้าหากัน
คุยกัน ช่วยเหลือกัน เกิดความรัก
ความผูกพัน หันมาดูแลชุมชนบ้าน
เกิดร่วมกัน ซึ่งนับวันที่เราจะพบ
น้อยลงเรื่อยๆ ในสังคมไทย**

ท่องเที่ยวชุมชน เชิงวัฒนธรรม

ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

จังหวัดลำพูนเป็นเมืองที่ขนาดเล็ก และมีประวัติศาสตร์ยาวนานที่สุดของภาคเหนือ เคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรหริภุญชัยเมืองโบราณอายุประมาณ 1,300 กว่าปี อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงหมายเลข 11 ถนนสายเอเชีย 689 กิโลเมตร ทางรถไฟ 729 กิโลเมตร เป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ มีนิคมอุตสาหกรรมซึ่งโรงงานอุตสาหกรรมทั้งจังหวัดประมาณ 932 แห่ง มีขนาดพื้นที่ 4,506 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 51 ตำบล 577 หมู่บ้าน 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด และ 1 เทศบาลเมือง

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ / 50
ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

พื้นที่ทิศเหนือและตะวันตกติดกับจังหวัด เชียงใหม่ ทิศใต้ติดกับจังหวัดลำปางและตาก ส่วน ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดลำปาง มีประชากร อาศัยอยู่เพียงประมาณ 400,000 คน ระบบ เศรษฐกิจหลักของจังหวัดที่สำคัญคือภาคเกษตร และภาคอุตสาหกรรม

จังหวัดลำพูนแม้จะเป็นจังหวัดเล็ก ๆ แต่ก็ มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายหลายแบบ หากเป็น ในเขตเมืองส่วนใหญ่จะเป็นโบราณสถาน วัด สถาปัตยกรรมหลายยุคสมัยตั้งแต่สมัยทวารวดี และสมัยที่ถูกรวมเข้ากับล้านนาในยุคพ่อขุนเม็ง ราย ส่วนพื้นที่รอบนอกนั้นก็ยังมีทั้งวัดสำคัญๆ และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น แก่งก้อ เชื่อนภูมิพล ซึ่งมีโรงเรียนเรือนแพที่มีชื่อเสียง โด่งดัง ชุมชนพระบาทห้วยต้มและวัดพระบาท ห้วยต้ม อำเภอลี้ซึ่งเป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่มีวิถี ชีวิตผูกพันกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นมังสวิรัตินิยมเครื่องเงินทำ มือและผ้าทอกีเอบเป็นผลิตภัณฑ์เด่น จัดการ ท่องเที่ยวทั้งแบบไปเช้ากลับเย็นและแบบโฮม สเตย์ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่อื่นๆ ที่น่าสนใจอีก จำนวนมาก

ที่นี้ตำบลในเมือง อำเภอ จังหวัดลำพูน

ตำบลในเมือง จังหวัดลำพูน ประกอบด้วย 17 ชุมชน (ไก่อแก้ว, ช่างซ้อง, สันป่ายางหลวง, หนองเส็ง, บ้านท่า - ท่านาง, ท่าขาม - บ้านฮ่อม, ประตูลี้, สันดอนรอม, พระคงฤาษี, สวนดอก, สันป่ายางหน่อม, ชุมชนหน้าสถานีรถไฟ, จามเทวี, บ้านหลวย, มหาวัน, ชัยมงคล, และศรีบุญเรือง) 1เทศบาล คือ เทศบาลเมืองลำพูน มีพื้นที่ขนาด 6 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดกับตำบลเหมืองหง่า ทิศใต้ติดกับตำบลต้นธง ทิศตะวันออกติดกับตำบลเวียงยอง ทิศตะวันตกติดกับตำบลต้นธง และตำบลเหมืองหง่า อำเภอเมือง ลำน้ำหลักที่ไหลผ่านคือน้ำแม่กวง

ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นศูนย์กลางที่ตั้งของอาณาจักร
หริภุญชัย ซึ่งเป็นอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองอย่างมากในอดีต เห็น
ได้จากร่องรอยและโบราณสถานที่กระจายอยู่มากมายในเขตเมือง
ซึ่งการพิสูจน์ทางโบราณคดีพบว่ามียุคไม่ต่ำกว่า 1,300 ปี เช่น
พระรอด กำแพงเมืองโบราณ กู่ช้างกู่ม้า เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีวัดสำคัญๆ ที่เชื่อมโยงกับเรื่องราวทาง
ประวัติศาสตร์หลายยุคหลายสมัย เช่น วัดธงสังจะ วัดจามเทวี วัด
พระคงฤาษี วัดมหาวัน วัดพระธาตุหริภุญชัยซึ่งเดิมเป็นสถานที่ตั้ง
ของพระราชวังที่ประทับของกษัตริย์ราชวงศ์จามเทวี เป็นวัด 1 ใน 7
ของลัทธิมหายานอันศักดิ์สิทธิ์ของไทยประจำภาคเหนือตอนบน อีกทั้ง
ยังมีสถาปัตยกรรมบ้านโบราณที่สร้างด้วยไม้ อนุสาวรีย์พระนางจาม
เทวี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย ศาลเจ้าปู่เทโศซึ่งเล่ากันว่า
เป็นทหารเอกของเจ้าแม่จามเทวีที่มีความแข็งแกร่งน่าเกรงขามเป็น
อย่างยิ่ง ในเขตเมืองเก่ามีคูเมืองล้อมรอบ และมีประตูเมืองทั้งหมด
6 ประตู

ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มีทั้งคนท้องถิ่นดั้งเดิมและคนที่เคลื่อน
ย้ายเข้ามาเพื่อแสวงหาช่องทางทางการประกอบอาชีพ ประกอบด้วย
กลุ่มคนพื้นเมือง อิสลาม และจีน

ในด้านเศรษฐกิจนั้นประชาชนประกอบอาชีพที่หลากหลายเช่น
เดียวกับพื้นที่อื่นๆ ในเขตเมือง แต่ฐานใหญ่สุดคือกลุ่มที่ทำการค้า
ตั้งแต่ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ในตลาดและแหล่งท่องเที่ยว ไปจนถึง
กิจการห้างร้านขนาดใหญ่ สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของที่นี่คือ ผ้าฝ้าย
และผ้าไหมยกดอกทอมือ ลูกประคบสมุนไพร และผลิตภัณฑ์แปรรูป
จากลำไย

ศกยภาพของพื้นที่

เมื่อนึกถึงตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ปฏิเสธไม่ได้ว่าเราจะนึกถึงวัดหริภุญชัยเป็นลำดับต้นๆแท้จริงแล้ว ที่นี้มีดีมากกว่านั้น ดังที่เกริ่นมาแล้วข้างต้นว่าพื้นที่ตำบลในเมืองแห่งนี้ เดิมเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรหริภุญชัยซึ่งมีอายุเก่าแก่นับพันปี ซึ่งปัจจุบันยังคงมีร่องรอยของเมืองโบราณกระจายให้เห็นอยู่ทั่วไปปะปนแทรกแซมกับบ้านเรือนสถาปัตยกรรมของอีกหลายยุคสมัยก่อนที่จะเป็นเมืองลำพูนในทุกวันนี้ ถือเป็นต้นทุนสำคัญที่สามารถยกระดับต่อยอดไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต จากหริภุญชัยถึงลำพูน “พระธาตุเด่น พระรอดขลัง ลำไยดัง กระเทียมดี ประเพณีงาม จามเทวีศรีหริภุญไชย” ตามคำขวัญของจังหวัด

จุดแข็งของที่นี่อีกประการคือการเป็นเมืองขนาดเล็ก มีความสงบ
บรรยากาศน่ารัก ในวันที่เรามีโอกาสได้ปั่นจักรยานเข้าซอยเล็กซอย
น้อยของชุมชนในย่านนี้ สิ่งหนึ่งที่สัมผัสได้คือ บรรยากาศของเมืองที่
น่าอยู่ ร่มรื่น ผู้คนยังใช้ชีวิตแบบรู้จักกันเกือบหมด ความเป็นพี่น้อง
เพื่อนบ้าน โดยเฉพาะคนดั้งเดิมในพื้นที่ยังคงมีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน
เช่น การรวมกลุ่มทำเทียน ทำสวยดอกไม้(กรวยใบตองบรรจุดอกไม้
ธูปเทียนสำหรับไหว้พระ) ส่งให้วัดพระธาตุหรือบุญชัย ทั้งหมดนี้ทำให้
สัมผัสได้ว่าที่นี่ยังคงมีวิถีชีวิตแบบท้องถิ่นดั้งเดิมอยู่มากทีเดียว

ในพื้นที่ตำบลในเมือง นอกจากวัดเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงแล้ว ยังมี
สถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่น เช่น คุ้มเจ้ายอดเรือนชายาของเจ้าจักรคำ
ขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์สุดท้าย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2470
เป็นอาคารที่เก่าที่สุดหลังหนึ่งในเขตกำแพงเมือง บ้านไม้เก่าสามหลัง
 ฯลฯ นอกจากนี้ผ้าทอกี่ทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายยกดอกก็ถือเป็นมรดก
ทางวัฒนธรรมที่เป็นจุดแข็งของพื้นที่ สามารถสร้างรายได้ให้กับผู้ทอ
และพ่อค้าแม่ค้าที่ขายของฝากของที่ระลึกในพื้นที่ โดยบางครอบครัว
ได้สืบทอดการทอต่อเนื่องกันมาหลายรุ่นและทำการตลาดด้วยตัวเอง

เป็นรายได้ที่มีมั่นคงส่งต่อจากรุ่นพ่อแม่สู่
รุ่นลูก เช่น ร้านป่าจรวพร บุญเกียรติ
ที่สืบทอดมาจากแม่คือคุณยายผ่องพรรณ
ปัจจุบันลูกสาวของป่าจรวพรได้เข้ามา
ดูแลเรื่องการตลาด โดยเฉพาะช่องทางสื่อ
ออนไลน์ ทำให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้กว้าง
ขวางและหลายระดับมากขึ้น

ราคาผ้าทอของที่นี่ มีตั้งแต่หลักร้อย ถึงหลักหมื่น หากเป็นผ้าโบราณราคาก็ ถีบตัวสูงขึ้นไปถึงหลักแสนบาทเลยทีเดียว ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่พยายาม สนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดสู่คนรุ่น ใหม่ ทั้งตัวผู้รู้ในชุมชน ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน สำนักงานพัฒนาชุมชน เป็นต้น แต่ข้อจำกัดคือหากคนรุ่นใหม่ ที่ สนใจจริงจังได้ยาก เนื่องจากหากเป็น แค่งานทอรายได้ที่ได้นั้นน้อย น้อยมากเมื่อเทียบกับระยะเวลาที่ใช้ในการ ทำงาน งานทอผ้าจึงไม่จูงใจคนรุ่นใหม่ ่นัก

คนที่ทอในปัจจุบันคือผู้รู้หรือผู้ทอที่ผันตัวเองขึ้นมาเป็นผู้ประกอบการ และผู้สูงอายุในชุมชนที่ทำเพราะใจรัก โดยทำเป็นอาชีพเสริม และใช้เวลาแค่บางส่วนในระหว่างวันเท่านั้น วางเมื่อไหร่ก็ทอ ไม่มีเวลาแล้วเสร็จที่แน่นอน ดังนั้นหากจะทำเป็นอาชีพจริงจังจะต้องพัฒนาทักษะไปถึงขั้นการทอผ้าไหมยกดอกที่ละเอียดปราณีตซึ่งเป็นผ้าที่ตลาดมีความต้องการ มีคนจองตั้งแต่เริ่มทอ ไม่มีปัญหาด้านการตลาด อีกทั้งยังราคาสูงเฉลี่ยผืนละประมาณ 45,000 บาทในปีปัจจุบัน ขณะที่ปีที่แล้วราคาเฉลี่ยอยู่ที่ผืนละ 15,000 บาท ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากปัจจัยด้านอุปสงค์(Demand) ของกลุ่มลูกค้าตลาดบน นอกจากนี้หากคนรุ่นใหม่สนใจทำเป็นอาชีพหลักจะต้องสามารถพัฒนาตนเองขึ้นมาเป็นผู้ประกอบการทางสังคมที่จัดการทั้งระบบตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

สำหรับจุดอ่อนของที่นี่เป็นเรื่องของประสบการณ์การจัดการกระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชนของทีมงานสภาองค์กรชุมชนตำบลในเมือง ซึ่งยังคงค่อนข้างมีความรู้ทักษะในด้านนี้น้อย แต่ก็มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาเรื่องนี้ให้เป็นรูปธรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้อีกทางหนึ่งให้คนในชุมชนและสภาองค์กรชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่ริเริ่ม จัดระบบ และเชื่อมประสานหลายส่วนเพื่อเข้ามาสนับสนุนชุมชนให้มีความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง และถึงแม้จะมีข้อจำกัดในด้านที่เป็นเมืองรองของการท่องเที่ยว แต่ในข้อจำกัดที่มีก็กลายเป็นโอกาสสำคัญได้เช่นกัน เนื่องจากปัจจุบันกระแสโปรโมทการท่องเที่ยวเมืองรอง ก็ทำให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากหันมาให้ความสนใจเมืองรองมากขึ้น

ฉะนั้นโจทย์สำคัญคือจะใช้โอกาสนี้เปิดพื้นที่ใหม่ๆ นอกเหนือจากที่คนทั่วไปรู้จักเพิ่มขึ้นได้อย่างไร และทำอะไรให้แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบเดิมที่เน้นการไปเห็นสถานที่สำคัญและรับรู้ประวัติศาสตร์เพียงบางเลี้ยวบางส่วนไม่มีความปะติดปะต่อ ทำอย่างไรจะเพิ่มเติมความแปลกใหม่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และอื่นๆ ที่ลึกซึ้ง น่าสนใจมากขึ้น มีชีวิตชีวามากขึ้น

ท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ตำบลในเมือง พัฒนาการ หลักคิด และกระบวนการ

จุดเริ่มต้นมาจากหลายเหตุปัจจัย โดยมีปัจจัยสำคัญคือความต้องการหารายได้เข้ากองกลางของสภาองค์กรชุมชนตำบลในเมือง เพื่อบริหารจัดการภายในโดยเฉพาะปัญหาหนี้สินของกลุ่มที่สะสมมาจากการดำเนินงานนับตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปี 2558

ที่นี่ เริ่มต้นขับเคลื่อนงานด้วยการเชื่อมหลายฝ่ายเข้ามาร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเน่าเสียในนามของ “เครือข่ายสิ่งแวดล้อม” และขยับมาทำเรื่องการออมทรัพย์

การส่งเสริมอาชีพพร้อมกับเครือข่ายผู้ติดเชื้อในปี 2540 การแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบในปี 2544 ระหว่างปี 2548 - 2549 เกิดวิกฤตน้ำท่วมในเขตตัวเมืองจังหวัดลำพูน ทำให้สมาชิกที่กู้เงินไปไม่สามารถหาเงินมาใช้หนี้กลุ่มได้ปี 2555 ขยับมาทำเรื่องธนาคารขยะในรูปแบบซื้อมา - ขายไป แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จนัก การขับเคลื่อนหลังสุดคือการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งหมดของตำบลในเมืองในปี 2558

หนี้สินจากการดำเนินงานได้มีกระบวนการไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2 ครั้ง คือปี 2551 และปี 2560 โดยมีข้อสรุปร่วมกันว่าสาเหตุหลักมาจากการใช้เงินผิดประเภท และการใช้เงินที่ไม่มีระเบียบรองรับ ประสพการณ์ตรงนี้เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญและหาแนวทางแก้ไขจุดอ่อนเรื่องการบริหารจัดการการเงินของกลุ่มหากจะก้าวไปข้างหน้าในเรื่องการพัฒนาฐานเศรษฐกิจอย่างจริงจัง

ปี 2561 คณะกรรมการกลุ่มจำนวนประมาณ 5 คนซึ่งต้องนับถือน้ำใจว่าเป็นกลุ่มหัวไวใจกล้า ได้ผลักดันความคิดเรื่องการฟื้นฟูขบวนฯ โดยมีโจทย์ร่วมกันที่สำคัญสองเรื่องคือ การปิดฝุ่นกลไกการทำงานจาก

เครือข่ายสิ่งแวดลอมเมืองสู่องค์กรในรูปแบบสภาองค์กรชุมชนตำบลในเมือง มีภารกิจ 4 ด้านคือ ออมทรัพย์-องค์กรการเงิน สิ่งแวดลอม ท่องเที่ยวชุมชน และที่อยู่อาศัย โดยมีคณะกรรมการขับเคลื่อนงานจำนวน 15 คน

เรื่องที่สองคือกระบวนการดำเนินการเรื่องนี้สืบกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยช่องทางหารายได้ทางหนึ่งขณะนี้คือการจัดการท่องเที่ยวชุมชนซึ่งคณะทำงานมองเห็นโอกาสหลายด้านทั้งเรื่องต้นทุนทางวัฒนธรรมของดีในพื้นที่ คือ วัด สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ งานฝีมือ วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ที่สามารถพัฒนากิจกรรมขึ้นมา บวกกับโอกาสที่แกนนำบางส่วนได้ร่วมอยู่ในขบวนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของบริษัทประชารัฐสามัคคี จึงนำมาสู่กระบวนการปรึกษาหารือกับคณะกรรมการ 15 คน จนได้ข้อสรุประดับหนึ่งที่จะขับเคลื่อนเรื่องดังกล่าวภายใต้หลักคิดและแนวทาง “การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม” ซึ่งแต่เดิมชุมชนตกอยู่ในสถานะที่เป็นผู้ถูกท่องเที่ยว ตั้งรับอยู่ในพื้นที่ ขณะที่แนวทางใหม่นี้เป็นการสนับสนุนให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เพื่อให้ตอบโจทย์เรื่องเศรษฐกิจรายได้ทั้งของบุคคลและของกลุ่ม

ปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวของที่นี่กำลังอยู่ระหว่างการริเริ่ม และเรียนรู้ความคิดสำคัญหลายเรื่อง เช่น เรื่อง การท่องเที่ยวที่มีชีวิต การพัฒนาปฏิทินการท่องเที่ยว 12 เดือนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่แท้จริงของท้องถิ่น การพัฒนาแผนธุรกิจ 9 ขั้นตอน การออกแบบเส้นทาง และการทดลองบริหารจัดการทัวร์ผ่านบริษัทประชารัฐสามัคคี และกลุ่มนักเรียน ซึ่งขณะนี้มีการจัด 2 รูปแบบ

รูปแบบที่ 1 คือการรับจัดให้หมู่คณะที่ประสานงานผ่านทางประธานชุมชนและบริษัทประชารัฐส่งต่อมา โดยจะออกแบบกิจกรรมเป็นครั้ง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจของแต่ละกลุ่ม ช่วงเวลาที่มา และอื่นๆ กิจกรรมที่มีคือ การจัดเลี้ยงอาหารในลักษณะกาดมั่ว(ของกินประจำถิ่น) ในบริเวณช่วงหลังวัดธงสัจจะเพื่อโชว์ภาพจิตกรรมของรั้ววัด การแสดง การบริการสวดดอกไม้(กรวยดอกไม้สำหรับไหว้พระ) เพื่อนำไปไหว้พระในวิหาร ซึ่งเป็นพระปางอุ้มบาตร การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองผ่านประวัติวัดธงสัจจะ ซึ่งอยู่ในเขตชุมชนท่าขามบ้านฮ่อม

รูปแบบที่ 2 คือการท่องเที่ยวโดยใช้เส้นทางจักรยาน ปั่นไปในจุดสำคัญทั้งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์และวัดที่สวยงาม สถาปัตยกรรมบ้านไม้เก่าอายุเกือบร้อยปี มีกิจกรรมที่ออกแบบให้นักท่องเที่ยวได้ปฏิบัติการร่วมกับคนในชุมชน คือ การทดลองทอผ้ายกดอกลำพูน การทำสวยดอกบูชาพระ การหล่อเทียน การตัดตุ๊ก นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงไปยังตำบลใกล้เคียงได้แก่ตำบลเวียงยอง ทั้งหมดนี้ได้รับเรียงเป็นเส้นทางจักรยานเพื่อให้ผู้มาท่องเที่ยวได้ไปสัมผัสและเรียนรู้ จำนวนทั้งหมดประมาณ 21 จุด ดังนี้

วัดธงสัจจะ	เรื่องชัชยมงคลของการตั้งวัด, สุริโยเทโค, ธรรมแหงผูก, หญ้าขวัญข้าว
เจ้าปู่เทโค	เสื่อเมืองลำพูน, การหล่อเทียนของกลุ่มผู้สูงอายุส่งวัดพระธาตุหริภุญชัย
ปืมสามทหาร	อนุสาวรีย์ปืมน้ำมันสามทหาร ซึ่งมีที่เดียวในประเทศไทย
ผ้าไหมยกดอกลำพูน	ร้านจรรยาพร บุญเกียรติ เล่าเรื่องผ้ายกดอก เครื่องแต่งกายประจำถิ่นเชื่อมโยงไปสู่เรื่องสาวงามและการสนับสนุนสาวงามเข้าสู่การประกวดในเวทีต่างๆ ในภาคเหนือ
ร้านใหม่กาแพ	บ้านนางสาวไทยปี 2497 ต่อจากรุ่นอาภัสรา หงษ์สกุล
บ้านไม้สามหลัง	เป็นสถาปัตยกรรมไม้ที่วางแผนพัฒนาเป็นที่พักรับนักท่องเที่ยวในอนาคต
ชุมชนมุสลิม	การอยู่ร่วมกันระหว่างวัดพุทธและมุสลิม ในรูปแบบพหุสังคม
วัดพระธาตุหริภุญชัย	เป็นวัดที่มีเจดีย์แบบล้านนา ภายในบรรจุพระเกศบรมธาตุภายในวิหารประดิษฐานพระปฏิมาใหญ่ ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง บนแท่นแก้วรวม 3 องค์ และมีพระพุทธรูปปฏิมาหล่อโลหะขนาดกลางสมัยเชียงแสน ชั้นต้น และชั้นกลางอีกหลายองค์ ชุ่มประตูก่อด้วยอิฐเป็นศิลปะสมัยอาณาจักรศรีวิชัย หน้าประตูมีสิงห์เฝ้า 1 คู่ ปั่นขึ้นในสมัย

พระเจ้าอาทิตย์ราช ภายในวัดยังมีโบราณสถานที่สำคัญอีกหลายอย่าง ให้ได้กราบไหว้บูชา อาทิ วิหารพระเจ้าทันใจ, วิหารพระเจ้าองค์แดง, รอยพระพุทธรูปสี่ดวง, วิหารพระนอน สำหรับจุดนี้ได้ออกแบบให้มีกิจกรรมตัดตุงและใส่สวยดอกไม้สำหรับไหว้พระโดยมีพระและกลุ่มผู้สูงอายุเป็นผู้นำทำกิจกรรม

ตลาดข้าวมุง

เป็นตลาดขายของฝากของที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์เด่นของพื้นที่ เช่น ลูกประคบสมุนไพร ลำไยแปรรูป และผ้าทอลำพูน

ก๋วยเตี๋ยวลำไย

เป็นจุดที่พานักท่องเที่ยวแวะรับประทานอาหารกลางวัน ซึ่งเป็นก๋วยเตี๋ยวสูตรเฉพาะที่มีลำไยอบแห้งเป็นเครื่องเคียง

วัดต้นแก้ว

จุดนี้ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ชาวยองหรือชาวไตลื้อที่มีประวัติศาสตร์ถูกกวาดต้อนมาจากสิบสองปันนาในสมัยพระเจ้ากาวิละ (ประมาณปี พ.ศ. 2348) ปัจจุบันยังคงสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองเอาไว้ได้ทั้งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ภาษา และวิถีชีวิต

วัดช้างรอง

เป็นวัดที่สร้างขึ้นสมัยพระนางจามเทวี (ประมาณปี พ.ศ. 1542) ตำนานวัดมีความเกี่ยวข้องกับช้างของพระนางชื่อ “ผู้ก่่างาเขียว” ที่ความญช้างนำมาอาบน้ําบริเวณท่านาง และมักแผดเสียงร้องดังก่่างวาน บริเวณนี้มีประตูลำคัญคือประตูท่านาง

วัดหัวขัว

เป็นวัดเก่าแก่ของเจ้านายเมืองยองที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่บริเวณนี้พร้อมชาวเมืองประมาณ 10,000 คน ก่อนจะมาเป็นวัดหัวขัวเดิมคือวัดหัวข่วงนางเหลียวอยู่ห่างบริเวณวัดหัวขัวไปทางเหนือประมาณ 200 เมตร

จำลองมาจากวัดหัวข่งราชฐานในเมืองยอง ถูกน้ำ
แม่งวงเซาะตลิ่งพัง จึงย้ายมาอยู่ในบริเวณปัจจุบันในปี
พ.ศ. 2357

ประตูช้างสี

เป็นประตูเมืองลำพูนด้านทิศเหนือ ส่วนฐานสูง
ประมาณ 3 เมตรก่อด้วยศิลาแลง ด้านบนก่อเป็นรูป
คล้ายใบเสมา กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็น
โบราณสถานเมื่อ พ.ศ. 2478

หนองสะเน่า

เป็นบริเวณที่มีตำนานเล่าว่าขุนหลวงวิลังคะซึ่งครอง
เมืองเชียงใหม่ขณะนั้นเป็นผู้มีคาถาอาคม หมายถึงเจ้า
แม่จามเทวี เกิดการทำท้าวว่าถ้าสามารถขังสะเน่าซึ่ง
หมายถึงหอกมาถึงใจกลางเมืองหรือบุญชัยได้พระนาง
จะรับรัก(โดยพระนางแอบทำลายอาคมด้วยการนำหิน
มาทำเป็นหมอนอิงและผ้าโพกหัวรวมทั้งถวายหมากพลู
ที่ป้ายเลือดประจำเดือนแก่ขุนหลวงฯ) สะเน่าที่ขัง
มาจากดอยสุเทพได้มาตกยังบริเวณนี้เฉียดใจกลางเมือง
ไปไม่มาก พระนางจึงรอดพ้นจากการตกเป็นชายาของ
ขุนหลวงฯ ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนี้ว่าหนองสะเน่า

วัดมหาวัน

วัดนี้เคยเป็นพระอารามหลวงของพระนางจามเทวี
มีพระพุทธรูปหรือพระศิวะที่พระนางจามเทวีอัญเชิญ
มาจากเมืองละโว้ คนในพื้นที่เรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า
พระรอดหลวงหรือพระรอดลำพูน เป็นแบบพิมพ์ในการ
ทำพระรอดมหาวันอันลือชื่อ

วัดจามเทวี

เป็นวัดที่พระโอรสของพระนางจามเทวีสร้างขึ้นเพื่อ
ถวายพระเพลิงพระนาง มีเจดีย์สี่เหลี่ยมแบบพุทธคยา
ประเทศอินเดีย แต่ละด้านมีพระพุทธรูปยืนปางประทาน
พรอยู่เป็นชั้นๆ ซึ่งเป็นศิลปกรรมแบบลพบุรี ภายใน
เจดีย์บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี

กาดหนองดอก เป็นตลาดเก่าแก่ สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี 2510 จำหน่ายสินค้าทั้งของสดของแห้ง และอาหารสำเร็จรูปซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลผลิตและอาหารในท้องถิ่น

ลานอนุสาวรีย์เจ้าแม่จามเทวี ตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะหนองจอก เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งหริภุญชัย ซึ่งเป็นผู้นำพุทธศาสนามาเผยแผ่ในดินแดนแถบนี้จนรุ่งเรือง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2525

วัดพระยืน ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงยอง เดิมชื่อวัดพุทธมมหาสถาน สร้างโดยพระเจ้าธรรมมิกราชาธิบดีริยราชวงหริภุญชัยเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1606 - 1611 โบราณสถานสำคัญคือพระเจดีย์พระยืนซึ่งเป็นศิลปกรรมแบบพม่า เมืองพุกาม นอกจากนี้ยังมีพระวิหารสร้างเมื่อปี พ.ศ. 1209 สมัยพระนางเจ้าจามเทวี

คูช้างคูม้า เป็นสุสานของช่างศึกและม้าศึกคูबारมีของพระนางเจ้าจามเทวี ช้างสำคัญคือ "ปู่ก่างาเขียว" ซึ่งเป็นช้างคูबारมีของพระนาง ซึ่งเมื่อล้มลง(ตาย) ได้มีการสร้างเจดีย์ทรงสูงครอบไว้ โดยให้ปลายงาช้างขึ้นฟ้า เนื่องจากมีอิทธิฤทธิ์เชื่อว่าหากปลายงาช้างไปทางทิศไหนจะทำให้เกิดภัยพิบัติผู้คนล้มตาย

เส้นทางที่ออกแบบนี้ใช้เวลาทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย โดยมีไกด์ชุมชนหรือผู้รู้ประจำอยู่ในแต่ละจุดเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ในอนาคตมีแผนขยายไปสู่เรื่องการทำโฮมสเตย์พักค้างคืน และกิจกรรมในคัทวัวร์ รวมถึงการขายโปรแกรมท่องเที่ยวในช่วงที่มีเทศกาลสำคัญในพื้นที่

ในส่วนของผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีในขณะนี้คือลำไยแปรรูป ผ้าฝ้ายและผ้าไหมยกดอกลำพูน ซึ่งบางส่วนวางจำหน่ายที่ตลาดข้าวมุง ตั้งอยู่ริมน้ำแม่กวังฝั่งตรงข้ามกับวัดพระธาตุหริภุญชัย โดยพ่อค้าแม่ค้าเป็นคนในพื้นที่เป็นหลัก ทางคณะทำงานมีแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์จากลำไยเพิ่มเติมเพราะปัจจุบันนำมาจาก

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ / 66
ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

อำเภอรอบนอก รวมถึงการทำเลื้อและของที่ระลึกโดยใช้ภาพวาดจากกำแพง วัดธงสังจะมาต่อยอดไสลงในผลิตภัณฑ์ เช่น เลื้อยัด เป็นต้น

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในขณะนี้ เข้ามาผ่านช่องทางบริษัทประชารัฐสามัคคี และ วัด ทั้งวัดธงสังจะและวัดพระธาตุหริภุญชัย ระยะต่อไปคือการวางแผนเชิงรุก เลือกลงเป้าหมายหลักให้ชัดมากขึ้น และหาวิธีการเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ช่องทางต่างๆที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม

กลไกการขับเคลื่อนงาน เป็นการทำงานร่วมกัน 4 ส่วนหลักๆ คือ 1)ชาวบ้าน 17 ชุมชนของตำบลในเมืองและ 1ชุมชนของตำบลเวียงยอง 2) สภาองค์กรชุมชนตำบลในเมืองซึ่งทำหน้าที่ประสานงาน บริหารจัดการ พัฒนาศักยภาพชุมชนและอื่นๆ มีคณะทำงานวงเล็กที่ทำหน้าที่ประสานงานประมาณ 4 - 5คน 3)บริษัทประชารัฐรักสามัคคีจังหวัดลำพูนดูแลเรื่องการตลาด จัดหา ส่งต่อนักท่องเที่ยวผ่านบริษัทแสดนดาร์ดทัวร์และอื่นๆ 4)เทศบาลเมืองลำพูนและองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยแกนหลักในการขับเคลื่อนขณะนี้คือชุมชนซึ่งเริ่มต้นที่ทำขามบ้านฮ่อมและสภาองค์กรชุมชนตำบลในเมือง

ในช่วงที่ผ่านมาบริษัทประชารัฐรักสามัคคีและเทศบาลเมืองลำพูนมีจุดแข็งในสองสามเรื่องที่สามารถเกื้อหนุนชุมชนได้คือ มีบุคลากรและงบประมาณ มีต้นทุนประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับชุมชนในพื้นที่มาก่อน รวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาภาค

ในส่วนของเทศบาลนั้น ปัจจุบันมีการจัดรับคณะศึกษาดูงานเป็นครั้งๆ ซึ่งในบางครั้งมีการประสานส่งต่อมาที่ชุมชนให้เป็นผู้จัดอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการจัดท่องเที่ยวในรูปแบบบรรดงบริการนำเที่ยวลำพูน ซึ่งมีจุดจอดให้บริการอยู่ที่ลานหน้าวัดพระธาตุหริภุญชัย เริ่มต้นและสิ้นสุดที่วัดแห่งนี้ โดยเส้นทางท่องเที่ยวประกอบด้วยจุดสำคัญในตัวเมืองลำพูนจำนวน 11 จุดคือ วัดพระธาตุหริภุญชัย พิพิธภัณฑสถานเมืองลำพูน คุ่มเจ้ายอดเรืออน อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี วัดจามเทวี วัดมหาวัน วัดพระคงฤาษี วัดสันป่ายางหลวง กู่ช้างกู่ม้า วัดพระยืน วัดต้นแก้ว ใช้เวลาดำเนินการ 3 ชั่วโมง วันละ 2 รอบ คือ รอบเช้า 9.30 น. รอบบ่าย 13.30 น. ค่าบริการ ผู้ใหญ่ 50 บาท เด็ก 20 บาท หากมาเป็นหมู่คณะ

ต้องการจะเหมารอบ คิตรอบละ 1,000 บาท
กลุ่มเป้าหมายคือประชาชนทั่วไป และหมู่คณะ
จากที่ต่างๆ ที่ประสานเทศบาลให้จัดการท่องเที่ยว
เกี่ยวกับลักษณะ “กรู๊ปทัวร์” เป็นครั้งๆ เช่น กลุ่ม
ดูงาน เป็นต้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การท่องเที่ยวชุมชนไม่ว่าจะเป็นรูปแบบไหนจุดประสงค์หลักก็เพื่อรักษาสิ่งที่ดี และนำมาต่อยอดสร้างเศรษฐกิจเส้นของการท่องเที่ยวลักษณะนี้คืออัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ สิ่งสำคัญคือคุณค่าและมูลค่าต้องเกิดขึ้นพร้อมกัน ชาวบ้านในพื้นที่และกลุ่มต้องมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากเดิม ซึ่งช่องทางรายได้ขณะนี้ที่เป็นไปได้คือการขายโปรแกรมท่องเที่ยวที่มีทั้งสองแบบเพื่อให้เกิดการสั่งสมประสบการณ์ การจัดสรรรายได้

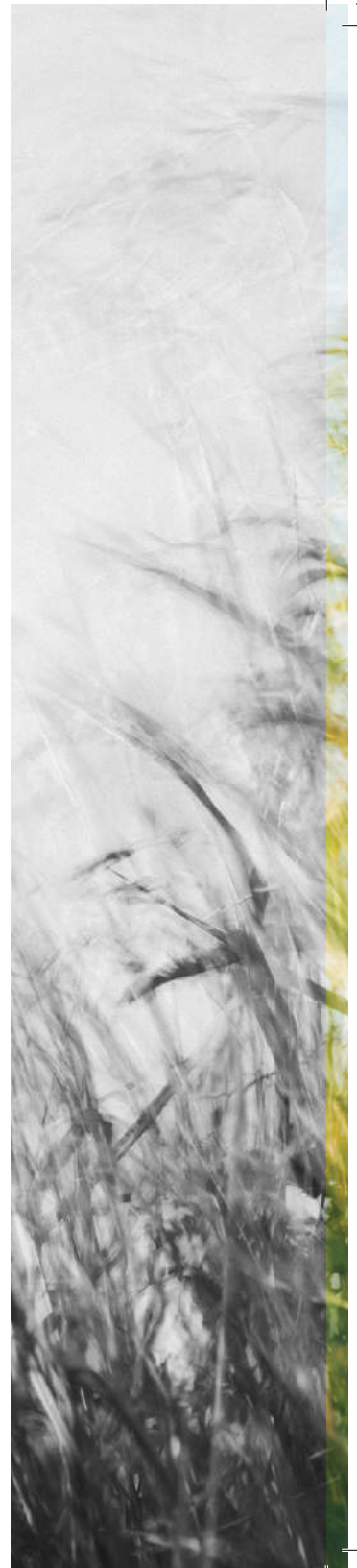
เป็นหลายส่วน กระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นให้เป็นธรรม คือ ไกด์ชุมชน / ผู้รู้ เจ้าของจักรยาน(ค่าเช่าวันละ 50 บ.) คนทำอาหาร ของฝาก / ของที่ระลึก ค่าบริหารจัดการซึ่งอยู่ในรูปของกองทุนกลาง โดยที่ขณะนี้ระบบยังไม่ชัดเจนนักเนื่องจากอยู่ในช่วงริเริ่ม คือมีโอกาสรับทัวร์ใหญ่เพียง 1 ครั้ง แต่สิ่งหนึ่งที่เราเห็นขณะนี้คือการที่คณะทำงาน มองเห็นสิ่งดี ๆ ที่ตนเองมี และพยายามนำมาร้อยเรียง ซึ่งอาจยังไม่ปะติดปะต่อนักหรือเรียกได้ว่ายังไม่สามารถนำจุดแข็งที่มีขึ้นมาทำให้มีความร่วมสมัยน่าสนใจมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากประสบการณ์ของกลุ่มแกนหลักยังน้อย ยังคงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนกระบวนการอีกหลายเรื่อง ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และ ปลายน้ำ

ต้นน้ำคือเรื่องของการเสริมศักยภาพคณะทำงานให้สามารถจัดทำแผนธุรกิจและใช้แผนนั้นเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนร่วมกันได้จริง รวมทั้งเรื่องการบริหารจัดการการเงิน องค์ความรู้สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ให้แก่ชุมชนและสภาองค์กรชุมชนตำบลในเมือง

กลางน้ำเป็นเรื่องการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ออกแบบการท่องเที่ยวอย่างน้อยสองสามรูปแบบเพื่อเป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยว โดยอาจเชื่อมโยงกับภาคีที่ทำเรื่องนี้อยู่เช่นรถรางเทศบาล พื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนในเขตรอบนอก ได้แก่ ประตูป่าเวียงยอง เหมืองหง่า บ้านธิ ทาสบเส้า การพัฒนากิจกรรมที่น่าสนใจมีชีวิตชีวา การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความร่วมสมัยแต่มีกลิ่นอายเฉพาะอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ใช้ได้ในวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งอาหารและผลิตภัณฑ์อื่น เช่น ความคิดเรื่องนำภาพวาดวิถีชีวิตของชุมชนที่กำลังรุ่งโรจน์จะมาสกรีนลงเสื้อยืดขายเป็นสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว ก็เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก และนำทดลองทำ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและออกแบบสื่อ/พัฒนาช่องทางการสื่อสารเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการ

ปลายน้ำ เป็นการเปิดตัวสู่ตลาดในวาระต่างๆ ที่สัมพันธ์กับภาคีเครือข่ายสนับสนุนทั้งเทศบาล บริษัท ประชากรัฐรักสามัคคีจังหวัดลำพูน ปฏิบัติการเชิงรุกเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เช่น การสร้างคอนเน็คชันกับโรงแรมที่พักในพื้นที่เพื่อขยายแพคเกจท่องเที่ยว และอื่นๆ

การท่องเที่ยวชุมชนของที่นี่ ยังมีหลายเรื่องที่ต้องพัฒนาและจัดระบบ คงไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่าการมีทีม มีไอเดียที่ดี มีเงิน มีพี่เลี้ยงและภาคีสนับสนุน ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ของตำบลในเมือง อำเภอ จังหวัดลำพูน สามารถก้าวเข้าใกล้ความสำเร็จได้มากขึ้น

วิกฤตชาวนา ป่ามะคาบ พลิกฟื้นโอกาสสร้างรายได้

กลุ่มเกษตรกรปลอดสารข้าวปลอดภัย

จังหวัดพิจิตร มีพื้นที่การทํานาประมาณ 1,812,121 ไร่ นับเป็นจังหวัดที่ปลูกข้าวมากเป็นอันดับสามของภาคเหนือ รองจากจังหวัด เชียงราย และนครสวรรค์ โดยมีแปลงเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอเมือง พิจิตร บางมูลนาก โพทะเล สามง่าม ตะพานหิน และจังหวัดพิจิตรได้สนับสนุนการผลิตข้าวพันธุ์ที่ตลาดต้องการและให้ผลตอบแทนสูง โดยมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวพันธุ์ดี มีผลผลิตราคาสูง ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ ข้าวชัยนาท 1 และข้าวสุพรรณบุรี 60 พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการทํานาปรัง เนื่องจากมีแหล่งน้ำ ทางธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้มีน้ำใช้ตลอดได้ทั้งปี ในบางพื้นที่มีการขุดเจาะน้ำบาดาล (น้ำใต้ดิน) มาใช้ในช่วงฤดูแล้งจึงสามารถทํานาปรังได้ทั้งปีละ 3 ครั้ง ส่วนการทํานาปีจะเริ่มเพาะปลูกระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนสิงหาคม และจะเก็บเกี่ยวได้ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - มกราคม

ตำบลปามะคาบ อยู่ในเขตอำเภอเมืองพิจิตร อยู่ทางตอนเหนือของอำเภอเมืองพิจิตร อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองพิจิตรประมาณ 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 51,250 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ และพื้นที่ทำนา การปกครองเป็นหมู่บ้านจำนวน 14 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรในตำบลจำนวน 8,313 คน ประชาชนมีอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่แล้ว ยังมีอาชีพที่หลากหลาย เช่น เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เพาะเห็ด เป็นต้น ในพื้นที่ก็ยังมีประสบปัญหาทางธรรมชาติอยู่บ่อยครั้ง ภาวะน้ำท่วมและน้ำแล้งสภาพดินเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมีการเกษตร จนประชาชนในพื้นที่มีสารตกค้างในร่างกาย พบจากการตรวจเลือด สินค้าทางการเกษตรมีสารพิษตกค้าง ชุมชนพยายามแก้ปัญหาดังกล่าวตลอดมา แต่ปัญหายังไม่คลี่คลาย จึงได้รวมกลุ่มภายในชุมชนขึ้น และมีจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลปามะคาบเพื่อการเป็นเวทีกลางประสานงานการดำเนินงานการพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนในตำบลและแก้ปัญหาดังกล่าวร่วมกัน

ชีวิตชาวนาป่ามะคาบ เผชิญวิกฤตราคา

ชาวนาดำบลป่ามะคาบ อำเภอมือง จังหวัดพิจิตร ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกับชาวนาส่วนใหญ่ที่อื่นๆ เผชิญวิกฤตราคาเพราะส่วนใหญ่ที่ปลูกเป็นข้าวคุณภาพต่ำ ปัจจุบันเกษตรกรตำบลป่ามะคาบมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ยประมาณไร่ละ 5,500 บาท (นาเช่าบวก 500 - 1,000) ราคาข้าวเกี่ยวสดจากนาไร่ละ 6,000 - 6,500 บาท ราคาข้าวตันละ 7,000 บาท ชาวนาได้กำไรประมาณไร่ละ 500 - 1,000 ชาวนาปกติมีนาสูงสุดประมาณ 30 ไร่ นั้นหมายความว่าในรอบ 4 - 5 เดือนที่ทำนา ชาวนาจะมีรายได้ตกประมาณ 1 - 2 หมื่นบาท แต่ค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ ในชีวิตประจำวันก็มีไม่น้อย โดยเฉพาะค่าการศึกษาสำหรับลูกหลาน ชาวนาจึงต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด

นายเฉลิม พุฒแย้ม ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลป่ามะ เล่าว่าเมื่อปี 2557 จนถึงสถานการณ์ปัจจุบันที่ไม่มีโครงการรับจำนำข้าว ทำให้ทุกฝ่ายเป็นห่วงว่าราคาข้าวเปลือกเหลือเพียงตันละ 6 - 7 พันบาท ชาวนาจะอยู่ได้อย่างไร ดังนั้นจึงได้ร่วมกลุ่มของเกษตรกรตลอดสารร่วมกันขึ้นที่บ้านแหลมยาง ตำบลป่ามะคาบ อำเภอมือง จ.พิจิตร

ซึ่งขณะนี้ มีสมาชิกชาวนาทำนาแบบเกษตรอินทรีย์และปลอดภัย รวมถึงการลดต้นทุนการผลิต มีชาวนาหัวก้าวหน้าเริ่มต้น จำนวน 5 คน จนมีสมาชิกถึงปัจจุบัน จำนวน 25 คน ที่ลงมือทำจริง โดยส่วนใหญ่ชาวากลุ่มนี้จะปลูกและแปรรูปเป็นข้าวสารขายเอง จึงทำให้ข้าวมีราคาขายได้สูงถึงตันละ 15,000 - 18,000 บาท ซึ่งถือว่าอยู่ได้ในยุคที่ไม่มีโครงการรับจำนำข้าว

นายเฉลิม พุฒแย้ม กล่าวต่อว่า ด้วยพื้นที่ในตำบลปามะคาบ ชาวนาส่วนใหญ่ยังปลูกข้าวแบบเดิม (ข้าวแข็ง ข้าวเคมี ขายข้าวกับพ่อค้าโรงสี) ชาวนาเข้าสู่ระบบนี้อยู่รอดยาก ประกอบกับสถานการณ์นโยบายการจำนำข้าวของรัฐบาลมีปัญหา เกษตรกรต้องประสบปัญหาแน่ ดังนั้นทางกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวกันได้ประชุมและพิจารณาร่วมกันว่าควรเปลี่ยนมาสู่ชาวนาผู้ประกอบการ ข้าวอินทรีย์ ข้าวปลอดภัย ซึ่งยังมีจำนวนน้อยหากเทียบชาวนาทั้งตำบล แต่อย่างน้อยกลุ่มพวกเราก็ได้ตระหนักและเริ่มปฏิบัติการตั้งแต่ปี 2557 และจัดแจงจัดตั้งกลุ่มองค์กรของสภาองค์กรชุมชนตำบลปามะคาบเมื่อปี 2558 จนถึงปัจจุบัน จนนำไปสู่การพัฒนาเมล็ดพันธุ์ข้าวขาย เพื่อเพิ่มข้าวเชิงคุณภาพที่สามารถจำหน่ายแก่ผู้บริโภคโดยตรงได้กว้างขึ้น

กลุ่มเกษตรปลอดภัยก็ไม่ได้รอให้รัฐบาลมีนโยบายมาช่วยไม่ได้หมายความว่าเราไม่ยอมได้ แต่ช่องทางเหล่านั้นขึ้นอยู่กับคนอื่น ดังนั้นการปรับตัวของชาวนาเอง เช่น การรวมกลุ่มเกษตรปลอดภัย การทำนาแบบลื้มต่อซัง การปรับที่นาบางส่วนทำพืชผักล้มลุกในการปลูกผัก รวมถึงการค้าขายและขายแรงงาน และการปรับตัวมาเป็นผู้ประกอบการ กลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ ข้าวปลอดภัย พืช และขายเมล็ดพันธุ์ข้าว

การปรับตัวของชุมชนตำบลป่ามะคาบ

ศักยภาพและปัญหาด้านการเกษตร ตำบลป่ามะคาบเป็นอีกหนึ่งในจังหวัดพิจิตรที่มีโอกาสและศักยภาพในการพัฒนาด้านการเกษตรสูง เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีคลอง และอ่างเก็บน้ำ ส่วนใหญ่ประชากรยังประกอบอาชีพด้านการเกษตร แต่ในการดำเนินการในด้านเกษตรกรรมของเกษตรกร พบว่ามีปัญหาที่สำคัญ คือ ต้นทุนการผลิตสูง อันได้แก่ ค่าแรงงานปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืช ค่าเช่าที่ดินซึ่งมีราคาเช่าที่นาที่มีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี นอกจากนี้ลักษณะการเพาะปลูกในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ยังไม่ให้ความสำคัญในด้านผลผลิตที่ปลอดภัยมากนัก การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีอันตรายในการกำจัดศัตรูพืชมีอยู่ในอัตราสูง เกษตรกรจึงปัญหาผลกระทบต่อด้านสุขภาพทั้งแบบเฉียบพลันรุนแรงและแบบสะสมระยะยาวอันเนื่องมาจากสารพิษจากการทำการเกษตร รวมทั้งพบผู้เสียชีวิตจากสาเหตุนี้เพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันทำให้การใช้ที่ดินที่มีความเข้มข้นสูง เกษตรกรเริ่มประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพดิน

ตำบลป่ามะคาบ เกิดการรวมกลุ่มภายในชุมชนทั้งการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเอง และหน่วยงานภายนอกมาสนับสนุนการจัดตั้ง จนกระทั่งเมื่อปี 2554 จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลป่ามะคาบขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มองค์กรที่มาจัดแจ้ง เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลป่ามะคาบ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษ เป็นต้น ปัจจุบันครอบคลุมทั้งหมด 14 หมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2557 - 2559 สภาองค์กรชุมชนตำบลป่ามะคาบร่วมกับกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้านดงโฮจิมินห์ วางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน โดยสนับสนุนกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลอดสาร โดยแบ่งสมาชิกเป็นสามประเภทคือ ประเภทที่ 1 การทำการเกษตรแบบปลอดภัย ประเภทที่ 2 การทำการเกษตรแบบปลอดสารพิษ ประเภทที่ 3 การทำการเกษตรแบบอินทรีย์ ซึ่งเกษตรกรจะได้รับมาตรฐานสินค้าที่แตกต่างกัน และมีการสำรวจข้อมูลการปลูกข้าวและบริโภคข้าวภายในตำบลป่ามะคาบ ที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) หลังจากนั้นกลุ่มได้นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์วางแผนและการ

พัฒนาของกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้างดงไฮโดรจิมีนซ์ในการพัฒนาข้าว ช่องทางการตลาด ขณะเดียวกันได้รับการสนับสนุนโรงสีชุมชนจากพัฒนาชุมชน เมื่อปี 2560 เพื่อให้กลุ่มดำเนินกิจกรรมสีข้าว และบรรจุภัณฑ์ข้าว เช่น ข้าวกล้องไรซ์เบอร์รี่ ข้าวกล้องขาวดอกมะลิ 105 ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ฯลฯ โดยกลุ่มมีการระดมทุนเป็นหุ้นเพื่อใช้ดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เมื่อกลุ่มมีรายได้จึงปันผลกำไรให้สมาชิก ซึ่งปัจจุบันกลุ่มยกระดับไปสู่การขายเมล็ดพันธุ์ข้าวให้เกษตรกรและผู้ที่สนใจนำไปเพาะปลูก ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ และส่งเสริมกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลอดสารให้มีการใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภคเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายต้นทุนการผลิตให้กับกลุ่ม และมีผลผลิตที่มีคุณภาพสู่ตลาดผู้บริโภคสร้างอำนาจในการต่อรองราคา และเป็นการรณรงค์ให้ประชาชนมาบริโภคข้าวที่มีคุณภาพสูงในราคาที่เป็นธรรมและมีประโยชน์ต่อสุขภาพ รวมทั้งดูแลสิ่งแวดล้อมจากการนำระบบนิเวศมาใช้ และบูรณาการความร่วมมือสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลปามะคาบ เช่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยวางเป้าหมายให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้เพิ่มช่องทางจัดจำหน่ายจากกลุ่มนักท่องเที่ยว ตำบลมีสินค้าผลิตภัณฑ์จากข้าวที่มีคุณภาพ ได้รับมาตรฐานสินค้าจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ และเชื่อมโยงข้อมูลทุนศักยภาพของตำบล ตลอดจนสามารถแก้ไขปัญหาาร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนตำบล กองทุนสวัสดิการชุมชน กับหน่วยงานภาคีความร่วมมือ

“การทำนาเคมีมาหลายสิบปีก็ยังเป็นหนี้อยู่แบบเดิม บางปีขาดทุนมากก็เป็นหนี้มากและรายได้ก็เป็นรายปีไม่สามารถจัดการค่าใช้จ่ายหนี้สินที่เป็นอยู่ได้ แต่เมื่อเปลี่ยนมาทำนาผลิตข้าวปลอดสารแล้วขายเอง มีรายได้เป็นรายวันอย่างน้อยก็ 500 บาทต่อวัน รวมเป็นเดือน เป็นปี ก็

มีเงินเหลือและจัดการหนี้สินได้ดีกว่าตอนทำนาเคมี และที่สำคัญมั่นใจมากยิ่งขึ้นว่าสุขภาพของเราและครอบครัวก็ได้กินข้าวที่ปลอดภัยเพราะเราปลูกเองกินเอง”

นายสุวิทย์ สदानิคม สมาชิกกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบั้งดงโฮจิมินห์

สภาองค์กรชุมชนตำบลป่ามะคาบกับบทบาทการขับเคลื่อน นอกจากนี้จะมีการดำเนินงานภายใต้ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน 2551 ได้ประชุม ทบทวนการดำเนินงานสภาองค์กรชุมชนและสร้างความเข้าใจในการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว และการวิเคราะห์ภารกิจตามประเด็นงานต่างๆ ในพื้นที่ตำบล รวมทั้งการติดตามความคืบหน้าของกลุ่มองค์กร จำนวน 15 กลุ่ม และมีการรับรองกลุ่มใหม่จำนวน 4 กลุ่ม เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว จำนวน 87 คน ของตำบลป่ามะคาบ ประกอบกับการวิเคราะห์ระบบการบริหารจัดการกลุ่มโดยมีการออกแบบเรื่อง การกำหนดบทบาทและโครงสร้างการทำงานของกลุ่ม และออกแผนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว วิเคราะห์ศักยภาพการทำงานดังนี้

1) วิเคราะห์ความต้องการผลผลิตข้าวของตลาด โดยการเก็บข้อมูลครัวเรือน เพื่อเป็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนของตำบลป่ามะคาบ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลแล้วผลผลิตที่ได้ภายในตำบลยังไม่เพียงพอต่อตลาดผู้บริโภค 2) ข้อมูลความต้องการข้าวของตลาดทั้งภายในและภายนอก 3) การยกระดับเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ เนื่องจากกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้านดงโฮจิมินห์ ได้นำผลผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่ได้มาตรฐาน GAP จำนวน 200 ไร่ มีผลผลิต 100 ตัน มาแปรรูปเพื่อจำหน่ายภายในจังหวัด และภายนอกจังหวัดภายใต้ผลิตภัณฑ์บ้านดงโฮจิมินห์ เป็นสินค้าโอท็อป โดยได้รับการรับรองมาตรฐานอาหารและยา (อย.) และเป็นหุ้นส่วนของบริษัทประชารัฐรักสามัคคีพิจิตร(วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด

ยกระดับจากขายข้าวปลอดสารสู่การขายเมล็ดพันธุ์

กลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้านดงโฮจิมินห์ นอกจากรวมกลุ่มเพื่อทำข้าวปลอดสารแล้ว จึงคิดว่าการปรับเปลี่ยนและยกระดับการปลูกข้าวเพื่อขายข้าวเปลือกและข้าวสาร เป็นการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ จะเป็นช่องทางและโอกาสในการสร้างความมั่นคงและสร้างรายได้ที่มากขึ้นให้กับกลุ่ม และช่วยลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาข้าวเปลือก ที่มีความไม่เสถียรในระดับสูง ไปสู่การทำนาเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ ที่ตลาดความต้องการมากกว่ากลุ่มได้ทดลองขายเมล็ดพันธุ์ข้าวในปี 2562 นี้เป็นปีแรก และได้กำไรแบ่งปันให้กับสมาชิก ซึ่งกลุ่มได้วิเคราะห์ห้อย่างน่าสนใจว่าจากการดำเนินปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการเพาะปลูกข้าวของชุมชนก็คือการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ และการจัดการที่เหมาะสมเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและปรับปรุงคุณภาพของผลผลิต เพื่อลดต้นทุน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา แม้ว่ากรมการข้าวมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้ชาวนาได้ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน มีการวางแผนทางการผลิตและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวให้เพียงพอทั่วถึงและทันเวลาที่เกษตรกรต้องการนำไปเพาะปลูกในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเมล็ดพันธุ์ที่ผลิตได้ในปัจจุบันยังมีปริมาณไม่เพียงพอกับความต้องการซื้อขายในตลาด

ทางกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้านดงโฮจิมินห์ จึงคิดว่าการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวน่าจะเป็นอีกโอกาสหนึ่งในการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกและเกษตรกร จึงมีแผนเร่งส่งเสริมการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี หวังสร้างความมั่นคงระยะยาวให้ชาวนา พร้อมทั้งจะเร่งยกระดับคุณภาพเมล็ดพันธุ์ให้ได้มาตรฐาน เป็นผู้ประกอบการผู้ผลิต จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว และศูนย์ข้าวชุมชน เพื่อให้ผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เพียงพอและมีคุณภาพ

จากคำบอกเล่าของนายบรรจบ สุวรรณรัตน์ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้านดงโฮจิมินห์ ในฤดูการทำนาที่ผ่านมาเกษตรกรต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวของกลุ่ม เนื่องจากเมล็ดพันธุ์ข้าวของกลุ่มมีคุณภาพและอัตราการงอกดีกว่าโรงสีหรือพ่อค้าที่ขายในตลาด จึงคาดการณ์ว่าปีหน้าจะมีเกษตรกรผู้ที่ต้องการซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวจากกลุ่มเพิ่มขึ้นอีกในปีหน้า กลุ่มสามารถผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว จากสมาชิกจำนวน 25 ราย มีพื้นที่จำนวน 25 แปลง รวมกันประมาณ 500 ไร่ ซึ่งถือเป็นปริมาณที่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพื้นที่ในตำบล และความต้องการของเกษตรกรและผู้ซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว ดังนั้นกลุ่มฯ จึงต้องการผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ เป็นผู้ประกอบการผู้ผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวให้ได้ในจำนวนมากกว่าเดิม และเพิ่มสมาชิกของกลุ่มมากยิ่งขึ้น จึงมีการวิเคราะห์เพื่อพัฒนา “การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ” โดยใช้ห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) และปัจจัยสู่ความสำเร็จผลิตภัณท์ศักยภาพ : เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ ตำบลปามะคาบ ดังนี้ คือ

ต้นทาง : การผลิต ประกอบด้วย

- 1) การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานและพัฒนาเกษตรกรและกลุ่ม
  - การบริหารจัดการน้ำระบบไร่นาเพื่อการปลูกข้าว
  - การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกตรวจสอบคุณภาพดินและปรับปรุงพื้นที่

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ / 86
ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

- การพัฒนากลุ่ม องค์กรเครือข่ายเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชน
- การพัฒนาองค์ความรู้และขีดความสามารถให้เกษตรกรในด้านเทคโนโลยีการเกษตรอย่างเหมาะสม
- ส่งเสริมการจัดหาแหล่งเงินทุนช่วยเหลือเกษตรกร หรือกลุ่มผู้ประกอบการ
- พัฒนาแหล่งเรียนรู้การผลิต และเมล็ดพันธุ์ข้าว
- การพัฒนาเกษตรกรต้นแบบ

2) การเพิ่มผลผลิตพัฒนาคุณภาพและลดต้นทุน

- การเพิ่มพื้นที่และการผลิตเมล็ดพันธุ์
- ส่งเสริมการผลิตที่ดีและเหมาะสม
- การลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยและสารเคมี
- ส่งเสริมการใช้เครื่องจักร เทคโนโลยี เพื่อลดต้นทุน และเพิ่มการผลิต

จากการพูดคุย พบว่ายังมีชาวนาและสมาชิกยังมีความต้องการความรู้ทักษะ เทคนิคในขั้นพื้นฐานในระดับการผลิต คือ ความสามารถและทักษะในการคัดแยกต้นข้าวแปลกปลอมในขั้นตอนการปลูกใหม่ๆ และในขั้นตอนที่ออกรวงก่อนการเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานที่ชาวนาผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจำเป็นต้องมี ซึ่งทักษะเทคนิคดังกล่าวมีความจำเป็นต้องได้รับการอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ รวมถึงความรู้ความสามารถในการลดต้นทุนในกระบวนการผลิต และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม การบริหารจัดการทุน การวิเคราะห์ความต้องการของประเภทชนิดเมล็ดพันธุ์ข้าวในฤดูกาลถัดไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวนาต้องได้รับการพัฒนา ทั้งจากการเรียนรู้กันเองภายในกลุ่ม และการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โดยหน่วยงานในระดับพื้นที่จังหวัด ที่ควรจะมาจับบทบาทสำคัญในการดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในระดับต้นทาง ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกรทั้งที่เป็นรายปัจเจก และเกษตรกรที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรแล้ว ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัด ศูนย์วิจัยข้าว ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว สถานีพัฒนาที่ดิน สำนักงานชลประทาน สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานพาณิชย์ สำนักงานส่งเสริมสหกรณ์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ฯลฯ

กลางทาง : การแปรรูป ประกอบด้วย

- การแปรรูปและการสร้างมูลค่าเพิ่ม
- การสนับสนุนสถานที่ เครื่องนวด ปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์ข้าว
- ระบบรับรองคุณภาพของจังหวัด
- พัฒนาบรรจุภัณฑ์ และสร้างตราสินค้า

การประกอบการในขั้นพื้นฐาน ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการตั้งโรงงานแปรรูป คัดแยกเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ ที่จำเป็นทั้งในเรื่องความรู้ความสามารถของเกษตรกร ในการควบคุมดูแลระบบให้ได้มาตรฐาน รวมทั้งการพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการสภาพคล่องทางการเงิน การจัดการ Stock สินค้า รวมถึงการสร้างคุณภาพของแบรนด์สินค้า

หน่วยงานที่ควรเข้ามามีบทบาทสำคัญ ในการยกระดับ พัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์ รวมถึงการวางแผนด้านการตลาด ในช่วงกลางทางเพื่อเพิ่มพูนทักษะความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการให้กับกลุ่มองค์กรเกษตรกร ได้แก่ หอการค้า สถาบันการเงินและธนาคาร สถาบันวิชาการ สำนักงานพาณิชย์ สำนักงานอุตสาหกรรม บริษัทประชารัฐรักสามัคคีจังหวัด ฯลฯ

ปลายทาง : การตลาด ประกอบด้วย

- 1) การขนส่งและจัดการบริหารสินค้า
  - เพิ่มประสิทธิภาพการขนส่งและการกระจายสินค้า
  - ลดต้นทุนการขนส่ง
- 2) การพัฒนาระบบตลาดและช่องทางการขาย
  - การพัฒนาระบบค้าออนไลน์เชื่อมโยงโดยตรงกับผู้ซื้อ
  - ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการตลาดเมล็ดพันธุ์ข้าว
  - การสร้างจุดขายให้โดดเด่นและยั่งยืน

การประเมินความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพของตลาดทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ ยังมีความต้องการที่มีมากกว่ากำลังผลิตของกลุ่มเกษตรกรปลอดสารฯ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่การพัฒนาความรู้ทักษะในเรื่องระบบตลาด การจัดระบบการขนส่ง การวางแผนการประชาสัมพันธ์ การค้าด้วยระบบออนไลน์ รวมถึงการพัฒนาจุดขายแบรนด์สินค้า ฯลฯ ให้กับกลุ่มเกษตรกรสมาชิกกลุ่มเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวยังเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเข้มข้น ซึ่งในเรื่องนี้ในปัจจุบันการดำเนินการและกระบวนการพัฒนายกระดับความสามารถให้กับกลุ่มเกษตรกร ยังเป็นการดำเนินการที่เป็นการเรียนรู้กันเองภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นการริเริ่มที่ดี แต่สิ่งเหล่านี้จะต้องมีการวางแผนเพื่อการสนับสนุนให้มีความเข้มข้นที่มากขึ้นอย่างเป็นระบบต่อไปในอนาคต

หน่วยงานที่ควรมีบทบาทสำคัญในการพัฒนายกระดับขีดความสามารถให้กับกลุ่มองค์กรเกษตรกร ในชั้นปลายทาง ได้แก่ สำนักงานพาณิชย์ สำนักงานอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรม พัฒนาชุมชน สำนักงานประชาสัมพันธ์ ฯลฯ

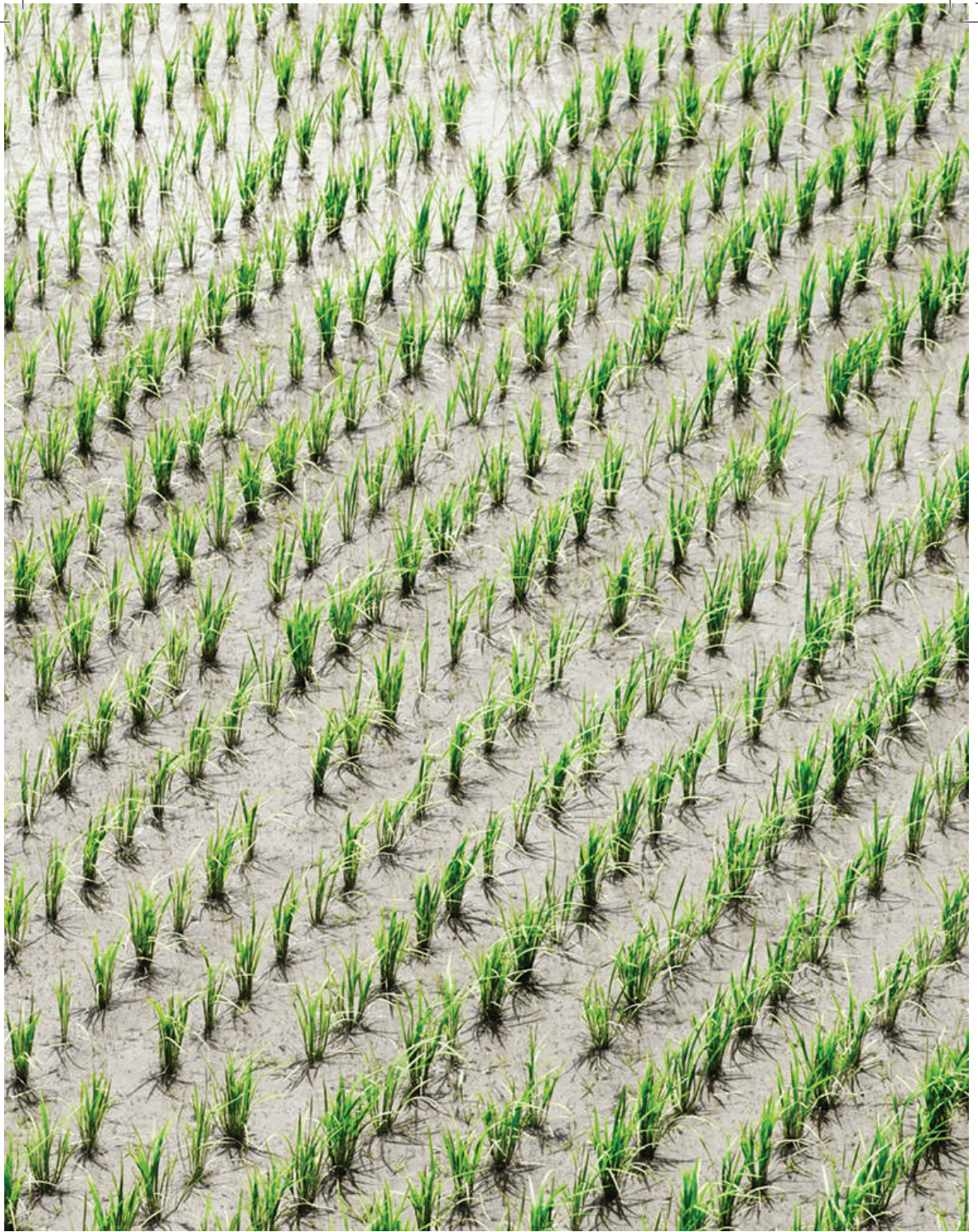

จากการระดมความคิดเห็นยังพบว่ามีข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อการพัฒนาพื้นที่มีดังนี้ 1) การขุดลอกคูคลองสาธารณะและสร้างอ่างเก็บน้ำให้กับเกษตรกร 2) การพัฒนาระบบน้ำในไร่นาโดยการเจาะบ่อบาดาลโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ 3) สนับสนุนการจัดการสุขภาพและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย 4) การสนับสนุนพัฒนาระบบการผลิต แปรรูป และการตลาดที่มีคุณภาพ 5) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อการพัฒนาข้าวและพันธุ์ข้าวอย่างมีประสิทธิภาพ และ 6) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นอกจากนี้การพูดคุยกับกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้านดงโฮจิมินห์ได้แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายการพัฒนาและการยกระดับของกลุ่มในการเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และภาคส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้านดงโฮจิมินห์ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการเป็นชาวนา ที่คุ้นเคยกับการผลิตที่เป็นปัจเจก ประกอบอาชีพทำนาตามวิถีที่เคยชิน ความมีอิสระในการตัดสินใจ กับการเป็นชาวนาที่มารวมกลุ่มกันทำการผลิตร่วมกัน จะต้องมีมาตรฐานการผลิต การมีกติกา กฎระเบียบ ข้อตกลงร่วมกัน การเรียนรู้การบริหารจัดการ การประเมินและวิเคราะห์ระบบตลาด การบริหารเงินทุน การใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการผลิต การพัฒนาระบบบรรจุภัณฑ์และขนส่ง ฯลฯ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ควรมีแผนพัฒนาทักษะความสามารถทางธุรกิจในการเป็นผู้ประกอบการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อดำเนินการแก้ไขข้อจำกัดที่เป็นอยู่และเพื่อที่พัฒนาความรู้ความสามารถและการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรปลอดสารบ้านดงโฮจิมินห์ ในฐานะการเป็นผู้ประกอบการก็น่าจะเป็นโจทย์อนาคตที่สำคัญในการทำทนายเพื่อยกระดับการทำงานและการสนับสนุนความเข้มแข็งต่อกลุ่มจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาต่อไปเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน

**แนวคิดสำคัญในการ
พัฒนากลุ่มเกษตรกรปลอด
สารบ้านดุงโฮจิมีนส์ เน้น
เรื่องการวางแผนการ
พัฒนาคุณภาพข้าว พันธุ์
ข้าว ให้ความรู้ในการเพาะ
ปลูกในการลดต้นทุนการ
ผลิตเพื่อเป็นการเพิ่มราย
ได้**

ตัวอย่างในเส้นทาง เศรษฐกิจชุมชนตำบลนาป่า

ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

รู้จักตำบลนาป่า

“นาป่า” เป็นชื่อตำบลหนึ่งในอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดเพชรบูรณ์ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปเพียง 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 137 ตารางกิโลเมตร แบ่งออกเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ประกอบอาชีพ 56 ตารางกิโลเมตร และเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะ 81 ตารางกิโลเมตร จัดตั้งเป็นตำบลเมื่อปี 2495 ปัจจุบันมีทั้งหมด 17 หมู่บ้าน แม้ว่า จะอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองของจังหวัดเพชรบูรณ์ไม่มาก แต่นาป่า กลับตั้งอยู่ในพื้นที่ชัยภูมิที่มีธรรมชาติสวยงาม ด้านทิศตะวันออกติดเทือกเขาสูงของเขตอุทยานแห่งชาติตาเดาหมอก ซึ่งเป็นต้นน้ำสำคัญของห้วยคลองบง ห้วยเจดียงลับและลำห้วยสาขาอีกหลายสาย ไหลผ่านชุมชนจากด้านตะวันออกไปด้านตะวันตกก่อนไหลลงสู่แม่น้ำป่าสักต่อไป เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำเกษตรอย่างมาก ดังนั้นผู้คนที่นี่จึงทำเกษตรกรรมเป็นหลักเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ พืชหลักที่สำคัญคือข้าว ข้าวโพด สวนผลไม้

เมื่อ “ข้าว” กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักสร้างรายได้ให้ครัวเรือนและชุมชน นอกเหนือไปจากการมีไว้กินในครัวเรือนแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนเช่นอดีต การเปลี่ยนวิถีจากปลูกกินมาเป็นปลูกขาย กระบวนการผลิตในแต่ละขั้นตอนก่อนการขายย่อมมีการลงทุนอย่างหนักทั้งสารเคมี ปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์ ซึ่งต้องพึ่งพาจากคนอื่นทั้งนั้น รวมถึงการขายก็ต้องพึ่งพาคนอื่น ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้เช่นกัน บางปีข้าวราคาดีเกษตรกรมีความสุข แต่ปีไหนที่ข้าวราคาตกต่ำความทุกข์ย่อมตกอยู่กับเกษตรกรแน่นอน เมื่อรายได้ที่เกิดไม่สมดุลกับรายจ่าย ทำให้ **หนี้รายครัวเรือน** ในตำบลพุ่งสูงขึ้นทุกปี บางปีเจอปัญหาน้ำท่วมหรือภัยแล้งก็ยิ่งทำให้ภาวะเศรษฐกิจในครัวเรือนย่ำแย่ลงไปอีก แล้วทางออกของเกษตรกรนาป่าอยู่ที่ไหนกัน?

ก้าวทางการรอดของคนกานา

หนี้สินเป็นปัญหาร่วมกันทั้งตำบล ผู้นำในตำบลเห็นว่า “เงิน” เป็นปัจจัยสำคัญต่อการลงทุน หากมีทุนภายในที่เป็นของชุมชนเองแล้ว คงช่วยแบ่งเบาภาระหนี้สินที่มีได้ **มีหนี้ก็ควรจะมีเงินออม** ด้วยคนจึงจะมีหลักประกัน จึงรวบรวมกองทุนต่างๆ ที่มีในตำบลจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินในตำบลขึ้นในปี 2548 ดำเนินการฝาก ถอน และให้สมาชิกกู้ยืมไปลงทุน แต่ปัญหาหนี้สินยังคงมีอยู่เหมือนเดิม หลังจากนั้นในปี 2557 - 2558 สภาองค์กรชุมชนตำบลนาป่าได้ร้องขอประมาณสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นฐานรากในการพัฒนาประเทศ ปัญหาหนี้สินครัวเรือนในชุมชน ถูกยกกลับมาคิดทบทวนกันใหม่ ในที่ประชุมสภาองค์กรชุมชน โดยเวทีใช้กระบวนการวิเคราะห์ถึงรากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงทางออกที่ควรจะเป็น แล้วนำไปสู่การแก้ไขให้ตรงจุดปัญหาอย่างแท้จริงได้ กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาในเวทีร่วมกันมีประเด็นพูดคุย

- 1). กระบวนการผลิตและการตลาด
- 2). การบริหารจัดการตั้งแต่ปลูกจนถึงตลาด
- 3). แนวทางการลดค่าใช้จ่ายในการลงทุน

จากเวทีพบว่ากระบวนการปลูก การเก็บเกี่ยว การจัดเก็บ ล้วนแล้วแต่มีรายจ่ายแทบทุกขั้นตอน และมีรายจ่ายทุกวัน ในขณะที่การขายข้าวต้องรอเก็บเกี่ยว 3 - 4 เดือน บางปีอาจจะขายได้ราคาดี แต่บางปีอาจจะไม่โชคเหมือนปีก่อน ทำให้คนทำนาดินไม่หลุดจากภาวะการเป็นหนี้ หากจะแก้ปัญหานี้ ต้องจัดการให้การลงทุนน้อยกว่ารายรับที่จะได้เมื่อมาถึงขั้นตอนการขาย

ในเวทีมีแนวทางลดหนี้สินโดยมีแผนลดรายจ่ายเพื่อลงทุนในการทำนาและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน โดยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ข้าว กลุ่มทำนาข้าวปลอดภัยตำบลนาป่า มีสมาชิกจำนวน 34 คน ซึ่งมีลุงสวัสดิ์ ติดผาย เป็นผู้นำกลุ่ม นำแผนไปดำเนินการลดรายจ่ายในการทำข้าวปลอดภัย

โดยลดการซื้อทั้งสารเคมีต่างๆ และปัจจัยการผลิตอื่นในการปลูกข้าวลง โดยใช้ความรู้จากภูมิปัญญาและลงแรงทำด้วยตัวเองให้มากขึ้น ในเบื้องต้น เมล็ดพันธุ์ข้าวมีความสำคัญในกระบวนการทำนา การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์เองจะช่วยลดรายจ่ายของบุคคลและกลุ่มได้ ซึ่งลุงสวัสดิ์บอกว่า "...เมล็ดพันธุ์ข้าวที่เราซื้อมาปลูกมีราคาแพง ไม่ปลอดภัยเพราะร้านค้าจะคลุกสารเคมีกันเชื้อราต่างๆ ก่อน ถ้าเราเอามาปลูกก็แสดงว่าไม่ปลอดภัยตั้งแต่เริ่มต้น และอีกอย่างเราสามารถคัดเมล็ดพันธุ์ข้าวเองได้ ทำไมต้องไปซื้อให้เสียเงินอีก.." ทางกลุ่มจึงได้คัดเมล็ดพันธุ์ข้าวเจ้าหอมมะลิ 105 จัดจำหน่ายให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปในราคาถังละ 250 บาท การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกเองและจัดจำหน่ายมีทิศทางที่ดีขึ้นสามารถขายเมล็ดพันธุ์ได้หมดทุกปี แต่ปีนี้(2562) เมล็ดพันธุ์ข้าวไม่พอขาย "...กลุ่มเราขายในราคาถูก เมล็ดพันธุ์ข้าวมีเปอร์เซ็นต์การออกดี รู้จักที่มาของข้าวจึงเชื่อใจกันได้..." **ลุงสวัสดิ์ ติดผาย** กล่าว

อีกก้าวที่ยั่งยืน

การปรับตัวของชุมชนตำบลนาป่าที่ผ่านมาแม้จะดีขึ้นบ้าง มีช่องทางให้ชาวบ้านลดรายจ่ายตามแผนที่วางไว้ได้ แต่ก็ยังไม่ที่นำพอใจของคนที่ทำนาเท่าใดนัก เพราะเห็นว่าการลดต้นทุนด้วยการคัดเมล็ดพันธุ์ใช้เอง ก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายลงไปได้ หากยังมีวิธีการหรือรูปแบบการทำนาแบบเดิมอีก คงไม่พ้นวังวนของการจ่ายเพื่อลงทุนอีกแน่นอน “...ผมว่าที่เราทำมาก่อนหน้านี้มันก็ดีนะ แต่ยังไม่พอที่จะทำให้เราหลุดพ้นจากภาวะหนี้สินได้ เราต้องเปลี่ยนวิธีการใหม่ ทำนาแบบเดิมที่ใช้พื้นที่มาก เราต้องลงทุนเรื่องค่าจ้างแรงงานอีก แรงงานเรามีน้อย แต่จะอย่างไรให้ทำน้อยแต่ได้มากทั้งผลผลิตและราคาที่ดีกว่านี้...” พี่จกสถาน อนุรักษ์ดี เก่าวแก้ว หนึ่งในกลุ่มคนที่ทำนาอินทรีย์ กล่าวถึงแนวคิดทำน้อยให้ได้มาก

เพื่อการลดต้นทุนว่า หากจะลดค่าใช้จ่ายแล้ว ก็ควรปรับวิธีการทำนาใหม่ ให้สามารถลดได้ทุกขั้นตอนตั้งแต่ลดพื้นที่ปลูก เพื่อให้การดูแลควบคุมวัชพืชสามารถทำได้ด้วยแรงงานในครัวเรือน ลดการใช้เมล็ดพันธุ์ในปริมาณที่มากกว่าไม่ใช่เพียงการลดราคา ปรับปรุงดินโดยการใช้อินทรีย์วัตถุที่มีในท้องถิ่นด้วย ที่ผ่านมาตัวเองทดลองทำนาแบบใหม่ โดยใช้พื้นที่ 8 ไร่ มาปลูกข้าวอินทรีย์ ใช้ต้นกล้าในการปลูกเพียงต้นเดียวต่อหลุม การปลูกข้าวต้นเดียวอาจจะใช้วิธีการดำ การโยนหรือการปักลงในหลุม ข้าวสามารถแตกกอได้ดีกว่าการใช้ต้นกล้าหลายต้นในหลุมเดียวกัน การดูแลควบคุมหญ้าต้องทำอย่างสม่ำเสมอ ไมเช่นนั้นหญ้าจะเติบโตแข่งกับต้นข้าว ผลผลิตจะได้ไม่เต็มที่

ผลผลิตที่ได้ต่อไร่ขึ้นอยู่กับพันธุ์ข้าวที่ปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิ 105 ข้าวไรซ์เบอร์รี่ และข้าวสังข์หยดได้ผลผลิตเท่ากันคือ 400 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนข้าวมันปทุมได้ผลผลิต 500 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งเจ้าตัวเพิ่มเติมอีกว่าหาก

เพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินได้มากกว่านี้พร้อมทั้งมีน้ำในนาเพียงพอให้ต้นข้าวเจริญเติบโต คาดว่าผลผลิตจะได้ถึง 600 กิโลกรัมต่อไร่ ไม่แตกต่างจากการใช้สารเคมีมากนัก “..ถ้าเราจะนาอินทรีย์เพื่อลดรายจ่าย เราต้องอดทนมาก ใจต้องนิ่ง หนักแน่นมากพอ ไม่นั่นเราจะกลับไปสู่วิถีแบบเดิมๆ อีก ต้องซื้อ ต้องจ้าง ต้องจ่าย สิ่งใดที่ไม่รู้ต้องหมั่นศึกษากับผู้รู้และทดลองทำได้สำเร็จเราก็มีความสุข แต่ถ้าไม่สำเร็จเราต้องลองทำซ้ำๆ หลายครั้งจนให้มันรู้มันแหละ มันจะกลายเป็นความเคยชินไปเอง...” นายณัฐศักดิ์ กล่าวทิ้งท้าย

ความพยายามของกลุ่มผู้ทำนาปลอดภัยที่จะลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน นอกจากจะมีกิจกรรมการลดค่าใช้จ่ายแล้ว กลุ่มผู้ทำนาปลอดภัยยังสร้างรายได้เพิ่มให้กับตนเองจากการทำเกษตร โดยจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจเกษตรแปรรูปขึ้นมาในปี 2560 เพื่อแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้มีมูลค่าสูงขึ้น และจัดจำหน่าย เพิ่มช่องทางการสร้างรายได้ให้ครัวเรือนสินค้าที่แปรรูป ได้แก่

1. แปรรูปข้าว ครั้งแรก มีเพียงสี่ข้าวและบรรจุขายเฉพาะข้าวกล้องธรรมชาติ ขายในราคา กิโลกรัมละ 60 - 80 บาท แต่ต่อมากลุ่มคิดต่อยอด

จากข้าวกล้องธรรมชาติ เป็นการทำข้าวกล้องงอก และข้าวฮางอกในชื่อแบรนด์ “อิมรักษ์” ด้วยแนวคิด ทำข้าวให้แตกต่างจากที่อื่น ประการหนึ่ง ทำข้าวให้มีคุณภาพสูงขายในราคาที่เหมาะสมประการที่สองและเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพผู้บริโภค เพราะในข้าวกล้องงอกและข้าวฮางอกมีคุณประโยชน์ทางด้านสารอาหารสูง โดยเฉพาะสารกาบา (GABA) ที่มีสรรพคุณบำรุงร่างกาย บำรุงสมอง คลายความเครียด ป้องกันอัลไซเมอร์ ฯลฯ เหมาะสำหรับกลุ่มผู้รักสุขภาพและกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยกรรมวิธีการผลิตที่บังคับให้ข้าวเปลือกงอกก่อน เพื่อกระตุ้นให้สารอาหารที่อยู่ในเปลือกข้าวซึมเข้าไปในเมล็ดข้าว นำไปนึ่งให้สุกแล้วตากผึ่งลมให้แห้ง ค่อยนำข้าวไปสีเป็นข้าวสาร แล้วนำไปหุงให้สุกอีกครั้ง บรรจุลงขายในราคา 100 - 120 บาทต่อกิโลกรัม ในปีที่ผ่านมากลุ่มมีรายได้จากผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องงอกและข้าวฮางอกเป็นเงิน 12,000 บาท (100 กิโลกรัม)

2. แปรรูปพืชสมุนไพรเป็นชาชงดื่ม และน้ำผลไม้พร้อมดื่ม เนื่องจากเห็นว่าพืชสมุนไพร ผลไม้ในท้องถิ่นที่สามารถนำมา แปรรูปเป็นเครื่องดื่มได้ เช่นใบเตย อัญชัน ตะไคร้ กล้วยหวาน พักข้าว เสาวรส ฯลฯ มีมากมายจึงรวบรวมวัตถุดิบเหล่านี้มา แปรรูปสำหรับบริโภคในครัวเรือนและจัดจำหน่ายเป็นรายได้อีก ทางหนึ่ง

“...เรามีรายจ่ายทุกวัน ถ้ารอรายได้จากขายข้าวแต่ละครั้ง มันนานไป กว่าจะได้มาเรามีรายจ่ายไปแล้ว แต่ไม่ได้ห้ามว่าไม่ให้ขายเป็นเกวียนนะ ต้องมีการจัดการผลผลิตสร้างรายได้ให้เรา ตลอดปี สร้างรายได้รายวันเพื่อ จัดสมดุลรายจ่ายกับรายได้ที่มีในแต่ละวัน จะช่วยลดภาระหนี้สิน ของครัวเรือนได้เยอะ...” **นายจรุง เหล็กสีนาค** ประธานกลุ่มวิสาหกิจ เกษตรแปรรูป กล่าวถึงการสร้าง รายได้เพื่อลดหนี้สิน

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ / 102
ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

ก้าวที่ติดขัดและต้องการพัฒนา

การขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจชุมชนในตำบลนาป่า เพื่อลดปัญหาหนี้สิน โดยมีข้าวเป็น “พระเอก” ยังมีปัญหาและข้อติดขัดมากมาย ทั้งการผลิต การแปรรูป และการตลาด เพื่อให้การดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่มบรรลุสำเร็จได้ในอนาคต จึงใช้เครื่องมือห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) มาช่วยในกระบวนการวิเคราะห์กิจกรรมแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1. การผลิต ประกอบด้วย

1.1. ปัจจัยการผลิต

- น้ำแหล่งน้ำที่สะอาด มีการจัดระบบชลประทานให้เข้าถึงทุกพื้นที่
- การเตรียมดิน ปรับปรุงดินให้สมบูรณ์
- มีเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ เต็มเมล็ด ต้นทุนต่ำ มีพันธุ์ข้าวเหมาะสมกับท้องถิ่น
- หนุนเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม เครื่องเป่าลมคัดแยกเมล็ดพันธุ์

1.2. สนับสนุนให้ลดต้นทุนในการผลิต ใช้ต้นทุนอื่นเข้ามาแทนในตัวเอง

1.3. ความรู้ ทักษะผู้ผลิต

- พัฒนาทักษะ ความรู้ในการคัดเมล็ดพันธุ์ การทำนาอินทรีย์
- พัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มในการบริหารจัดการกลุ่ม
- พัฒนาด้านแบบเพื่อการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์ในเวทีพบว่า การทำนาของตำบลนาป่าต้องอาศัยน้ำเช่นเดียวกันกับที่อื่น แม้ว่าตำบลมีพื้นที่อยู่ติดเขตอุทยานแห่งชาติตาเดาหมอกที่เป็นต้นน้ำหลายสายไหลผ่านเขตพื้นที่ตำบล แต่ในพื้นที่ที่กลุ่มทำนาอินทรีย์มีปัญหาการขาดแคลนน้ำทำนา อาศัยเพียงน้ำฝนอย่างเดียว ที่ผ่านมามีหน่วยงานมาขุดสระเพื่อเก็บน้ำทำนาในพื้นที่ป่าสาธารณะ 2 บ่อ แต่ด้วยการออกแบบไม่สอดคล้องกับพื้นที่จึงไม่มีน้ำกักเก็บในสระน้ำ เกษตรกรไม่สามารถใช้ประโยชน์จากสระน้ำที่ขุดไว้ได้ และดินซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตอีกปัจจัยหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียว เมื่อไม่มีน้ำ ดินจะแห้งแข็ง ข้าวเจริญเติบโตช้า จึงต้องการมีความรู้

เรื่องการปรับปรุงดินให้เป็นดินที่มีคุณภาพได้ ส่วนพันธุ์ข้าวที่สามารถปลูกได้ดีในพื้นที่ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ 105 ข้าวสังข์หยด ข้าวมันปูและข้าวไรซ์เบอร์รี่

ปัญหาที่พบในเขตพื้นที่นอกจากสมาชิกจะแก้ไขปัญหาด้วยตนเองแล้ว แต่ส่วนมีบางปัญหาที่ทางกลุ่มต้องการให้หน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือ คือหน่วยงานท้องถิ่น (อบต./อบจ) มาปรับปรุงแก้ไขรูปแบบสระน้ำใหม่ สามารถกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรตามเจตนาเดิมได้ สำนักงานชลประทานที่ 10 พัฒนาระบบชลประทานให้มีน้ำทำการเกษตรอย่างทั่วถึง สถานีพัฒนาดินอำเภอเมือง ให้ความรู้เรื่องการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพเหมาะแก่การทำเกษตร ศูนย์วิจัยข้าว ให้ความรู้และข้อคิดเห็นการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่รวมถึงการวิจัยพัฒนาพันธุ์ข้าวร่วมกับกลุ่มผู้ทำนา นอกจากนี้การคัดเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มยังใช้เครื่องมือแบบพื้นบ้าน ใช้มือหมุนและใช้พัดโบกลมคัดแยกเมล็ดพันธุ์ข้าว ทำให้การคัดแยกเมล็ดพันธุ์ข้าว ได้ปริมาณน้อยและใช้แรงงานมาก ดังนั้นจึงอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือ

ปลาเล็กกินปลาใหญ่ / 106
ทิศทางใหม่เศรษฐกิจชุมชน

2. การแปรรูป ประกอบด้วย

1. เครื่องอบข้าวกล้องงอก/ข้าวฮางอก/ชาซงเต็ม
2. พัฒนาเครื่องบรรจุภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน
3. สนับสนุนให้มีโรงเรือนที่ได้มาตรฐานสำหรับการแปรรูปผลผลิต
4. เพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์และสร้างความหลากหลายของสินค้า

การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของกลุ่มยังมีข้อติดขัดหลายด้านด้วยกัน เช่น ไม่มีโรงเรือนและเครื่องมือที่มีมาตรฐานและทันสมัย ยังใช้เครื่องมือแบบชุมชนประดิษฐ์ เช่นการทำข้าวฮางอกและข้าวกล้องงอก มีกระบวนการและขั้นตอนที่ต้องควบคุมอุณหภูมิในการอบ การนึ่ง ถ้าทำไม่ถูกต้องข้าวจะเสียหรือหุงแล้วไม่นุ่ม ไม่อร่อย การแปรรูปชาซงและน้ำผลไม้ก็เช่นกัน ต้องมีระบบการควบคุมความสะอาด ปลอดภัย มีบรรจุภัณฑ์ที่สะอาดและสวยงาม โดยกลุ่มเสนอให้มีโรงผลิต แปรรูปที่เป็นมาตรฐานกลางที่ใช้ร่วมกันอย่างน้อยอำเภอละ 1 โรง ดังนั้นสิ่งที่กลุ่มต้องการความช่วยเหลือจึงเป็นการสนับสนุนโรงเรือน เครื่องมือต่างๆที่เกี่ยวกับการแปรรูป การพัฒนาความรู้ขีดความสามารถเพื่อให้กลุ่มสามารถแปรรูปสินค้าได้อย่างมีคุณภาพ จากหน่วยงานดังนี้ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด หอการค้าจังหวัด สถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ สำนักงานพัฒนาชุมชน เป็นต้น

3. การตลาด ประกอบด้วย

1. สนับสนุนให้สินค้าได้รับมาตรฐาน ออ.
2. สนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์ในทุกช่องทาง
3. การสร้างจุดขายที่โดดเด่น สร้างแบรนด์ที่โดดเด่น
4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีช่องทางการขายที่หลากหลาย
5. เพิ่มกลุ่มลูกค้าที่หลากหลาย

การตลาดเป็นขั้นตอนที่ชุมชนขาดทักษะเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยการผลิตเท่านั้น และการตลาดมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจในปัจจุบัน กลุ่มจำเป็นต้องพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรู้ทักษะในการตลาด ในช่วงเดือนเมษายนและเดือนกรกฎาคม (2562) ที่ผ่านมาผู้นำได้เข้าอบรมการจัดทำแผน

ธุรกิจชุมชนคานงัดสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (CBMC) ได้เห็นช่องทางการพัฒนาระบบการตลาดเพื่อระบายสินค้า จากการประเมิน ทบทวนและระดมความคิด ช่องทางการขายสินค้าของกลุ่มยังอยู่ในวงแคบ เช่น ภายในชุมชน งานออกร้านของหน่วยงานต่างๆ และช่องทางsocial media แต่จากการประเมินสินค้าของกลุ่มมีบางช่วงที่พอขายได้และบางช่วงที่สินค้ามีไม่พอต่อความต้องการของลูกค้า ซึ่งส่วนใหญ่ลูกค้าจะเป็นกลุ่มผู้รักสุขภาพ นักท่องเที่ยว และร้านค้า อีกประการหนึ่งที่สินค้าของกลุ่มยังไม่สามารถนำออกไปขายในตลาดข้างนอกได้ เนื่องจากมีข้อติดขัดการรับรองมาตรฐาน อย.ซึ่งจำเป็นต้องมีความร่วมมือจากหลายฝ่าย หากสามารถแก้ไขข้อติดขัดนี้ได้ กลุ่มจะมีช่องทางการขายได้มากขึ้น หน่วยงานที่สามารถช่วยเหลือกลุ่มได้คือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สถาบันการศึกษา กรีนมาร์เก็ตจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น

วางแผนก้าวต่อไป

จากปัญหาหนี้สินครัวเรือนซึ่งเป็นปัญหาร่วมของคนตำบลนาป่ามาสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ทำนาปลอดภัยถึงกลุ่มวิสาหกิจเกษตรแปรรูป หากนำไปเทียบกับคนทั้งหมดของตำบลนับว่ามีสัดส่วนที่น้อยมาก เศรษฐกิจระดับครัวเรือนและระดับชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งของประเทศเพราะ “..ระบบเศรษฐกิจฐานรากเป็นระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถพึ่งตนเองภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เป็นระบบที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่นในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือ เป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ทั้งชุมชนในท้องถิ่น ดังนั้นเศรษฐกิจฐานรากจึงเปรียบเสมือน เสาเข็มของเศรษฐกิจทั้งระบบของประเทศ..” ลำพังการขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจชุมชนของ 2 กลุ่ม คงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้มากนัก ผู้นำทั้งสองกลุ่มจึงมีข้อเสนอให้พัฒนาต่อยอดเศรษฐกิจชุมชนด้วย เรื่องราวของข้าวจะร้อยเรียงเรื่องราวของดีและผู้คนในตำบลนาป่ามาร่วมกันสร้างเศรษฐกิจฐานราก **ด้วยการทำงานที่เกี่ยวชุมชน**

มองหากุณที่ไม่ใช่เงินในตำบล

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของตำบลนาป่าเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาด้านทิศตะวันออกเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ

หมอก ซึ่งเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนมีผืนป่าที่สมบูรณ์ และยังเป็นป่ากันชนให้แก่อุทยานแห่งชาติน้ำหนาวและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพรรณพืชภูเขาเขียว ทำให้อุทยานแห่งชาติตาดหมอกมีอากาศเย็นสบายตลอดปี ด้านทิศตะวันตกเป็นแม่น้ำป่าสักและพื้นที่ตรงกลางเป็นที่ตั้งของชุมชนมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสำหรับตั้งบ้านเรือนและทำการเกษตรนาข้าวและไม้ผล ด้วยความพิเศษของลักษณะทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ ทำให้ตำบลนาป่ามีต้นทุนทางธรรมชาติหลากหลายรูปแบบ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ แม่น้ำและท้องทุ่ง และยังคงอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองเพชรบูรณ์มากนัก นาป่าจึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี

สถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามและขึ้นชื่อของอุทยานแห่งชาติตาดหมอกได้แก่ (1) น้ำตกตาดหมอกเป็นน้ำตกขนาดใหญ่ไหลตกจากหน้าผาสูงชันเดี่ยวโดดๆ เมื่อสายน้ำหล่นลงมากกระทบพื้นล่างจะเห็นเป็นละอองน้ำเล็กๆ คล้ายกับสายหมอก จึงเป็นที่มาของชื่อน้ำตก ส่วนคำว่า“ตาด” มีความหมายอีกอย่างหนึ่งว่า “หน้าผา” นั่นเอง (2) น้ำตกลองนางเป็นน้ำตกที่สวยงามอีกแห่งหนึ่ง อยู่ในเส้นทางเดียวกันกับน้ำตกตาดหมอก เป็นน้ำตกที่มีสายน้ำไหลผ่านโขดหินลดหลั่นกันลงมาทั้งหมด 12 ชั้น แต่ละชั้นสูงต่ำไม่เท่ากัน มีตั้งแต่ชั้นที่สูงเพียง 5 เมตร และชั้นที่สูงถึง 100 เมตร ไหลลงสู่คลองห้วยบง สู่เขื่อนบ้านเฉลียงลับ ลึ้นสุดที่แม่น้ำป่าสัก

และ (3) ในเขตอุทยานฯ ยังมี “ลานชมดาว” มีลักษณะเป็นลานโล่งเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ สำหรับกางเตนท์ชมวิวและชมดาวได้รอบทิศทางทั้งดาวบนดินซึ่งมาจากแสงไฟในตัวเมืองเพชรบูรณ์และดวงดาวบนท้องฟ้า มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวศึกษารธรรมชาติได้ตลอดทั้งปี

ในพื้นที่ราบที่ตั้งหมู่บ้านชุมชน มีวิธีการทำนา ทำสวน มีทั้งสวนผสมผสาน และสวนผลไม้ ซึ่งที่นี่สามารถปลูกไม้ผลได้ทั้งเงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุด ให้ผลผลิตดี มีรสชาติอร่อย ในปีที่ผ่านมาทุเรียนนาป่าถูกเผยแพร่ออกทางสื่อออนไลน์ต่างๆ จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป สำหรับปีนี้มีพ่อค้าแม่ค้ามาจองซื้อในสวนไว้ทุกต้น สร้างความคึกคักให้ชาวสวนเป็นอย่างมาก รวมถึงมะขามหวานพันธุ์พิเศษ “เพชรบัวทอง” ซึ่งเป็นมะขามหวานที่กลายพันธุ์มาจากพันธุ์ประกายทอง ในศูนย์พัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพทางการเกษตรของนายสวัสดิ์ เคเซนรัมย์ มีความพิเศษเหนือหนา เมล็ดเล็กมีรสชาติหวานอมเปรี้ยวเมื่อห้ามและหวานฉ่ำเมื่อสุกเต็มที่แล้ว มีที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้แก่กลุ่มทอผ้ากึ่งกระตุกที่เป็นสินค้าโอท็อปขึ้นชื่อ และไหว้พระวัดป่าสักเรไร ที่มีหลวงพ่อเพ็ง อติภักโท เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน

ด้วยศักยภาพที่มีในพื้นที่ผู้นำกลุ่มทำนาข้าวปลอดภัยและกลุ่มวิสาหกิจเกษตรแปรรูปจึงชวนกันจับมือกับกลุ่มกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมปั่นจักรยานขึ้น

อุทยานแห่งชาติตาตหมอกอยู่แล้ว มาจัดทริปท่องเที่ยวในชุมชนแบบครบวงจร เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและการกระจายรายได้ในตำบล โดยวางแผนจัดการท่องเที่ยวชุมชน จากเดิมที่ปั่นจักรยานขึ้นไปชมน้ำตกตาตหมอก - สองนาง เพียง 2 ชั่วโมง จะปรับแผนการท่องเที่ยวเป็นท่องเที่ยวชุมชนไหว้พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วัดป่าสักเรไร ชม - ชื้อของดีเด่นดังในหมู่บ้าน - กินอาหารสุขภาพ - ศึกษารวมชาติที่อุทยานแห่งชาติตาตหมอก และสวนผลไม้ - พักกายใจกับโฮมสเตย์ ซึ่งแผนการจัดท่องเที่ยวชุมชนจะมีขึ้นปลายปี 2562 นี้

เมื่อ “ข้าว” กลายเป็นพืช
เศรษฐกิจหลักสร้างรายได้
ให้ครัวเรือนและชุมชน นอก
เหนือไปจากการมีไว้กินใน
ครัวเรือนแต่เพียงอย่างเดียว
เหมือนเช่นอดีต การเปลี่ยนวิถี
จากปลูกกินมาเป็นปลูกขาย